

MODERNIOSIOS LIETUVOS ŽELMENŲ XIX AMŽIUJE BEIEŠKANT: ALEKSANDRO BURBOS „SENYBINIS AUKURAS“ – 1881 METŲ PATRIOTINĖS EILĖS BROLIAMS LIETUVIAMS

ARŪNAS VYŠNIAUSKAS

Transnacionalinės istorijos draugija
Grūdų Sodų 6-oji g. 4, LT-11314 Vilnius, Lietuva
El. paštas vysniauskas@gmail.com

Straipsnyje kaip poezijos kūrinys ir istorinis šaltinis publikuojamas Aleksandro Burbos 1881 m. parašyto eilėraščio „Senybinis aukuras“ tekstas, atskleidžiama jo modernaus lietuviško patriotizmo esmė. Daroma išvada, kad šis eilėraštis, pirmą kartą paskelbtas 1885 m., yra svarbus istoriniam pažinimui kaip pirminis istorijos šaltinis, o žanrine prasme jis gali būti laikomas literatūrine balade, tipologiškai priskirtina nacionalinės baladės tipui. Atkreipiamas dėmesys ir į 1893 m. paskelbtą naujos redakcijos eilėraščio versiją, kuri buvo šiek tiek išplėsta atsižvelgus į pakitusias laikotarpio sąlygas, sociopolitines permainas ir jų asmeninę refleksiją pereinant nuo aušrininkų prie varpininkų etapo. Aptariamas A. Burbos poetinėse eilėse išaukštintas „senybinis aukuras“ yra išlikęs iki mūsų dienų – dabartiniame Ignalinos rajone, prie Antakmenės (Untakminio) kaimo kapinių. Jis yra paskelbtas archeologiniu paminklu ir valstybės saugomu geologiniu gamtos paveldo objektu. Siūloma jį toliau propaguoti pažintinio turizmo tikslais, susiejant su Aleksandro Burbos poetinio kūrinio prasmėmis, kurios straipsnyje nagrinėjamos įvairiais aspektais.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Aleksandras Burba, Silvestras Gimžauskas, akmuo, aukuras, Antakmenė, Dūdosa, Vidiškės, Ignalina, konglomeratas, Lietuva, lietuviai, latviai, baltai, baladė.

ĮVADAS

„Aušros“ kalendoriuje 1886 metams paskelbtą eilėraštį, pavadintą „Senybinis aukuras (altorius)“, kurį pasirašė *Pailius* 1881 metų data¹, iš pradžių atkreipiau dėmesį dėl vienos paprastos priežasties – jame radau žodį *Ignalyną*. Esu užaugęs Ignalinoje, ten 1978 m. baigiau vidurinę mokyklą, todėl pamatęs iš karto supratau, kad eilėraštyje minimas miestas, kuriame prabėgo mano vaikystė ir mokykliniai metai. Nesunku buvo išsiaiškinti, kad eilėraščio autorius yra Aleksandras Burba, gimęs valstiečių šeimoje 1854 m. tuometinės Kauno gubernijos Šiaulių apskrities (ujezdo) Jonišio valsčiaus Kruopių parapijos Pailių kaime. Dėl to kai kuriuos savo kūrinius ir pasirašydavo kaip *Pailius*. 1881 m. jis studijavo Vilniaus kunigų seminarijoje, taigi eilėraštį sukūrė būdamas klierikas.

Nesunku buvo nustatyti ir kas tas eiliuotame kūrinyje minimas „Lietuvos bicziulis“. Tai kunigas Silvestras Gimžauskas, pas kurį į *Vydiszkę* (dabar Vidiškės) iš Vilniaus A. Burba vyko traukiniu iki Ignalinos, kur išlipo, kad kelionės tikslą pasiektų, kaip galima numanyti, tuometiniu „taksi“, t. y. arklio traukiamu vežimu. Dėl to ir randame eilutę: *Apleidęs vagzalą – szitą Ignalyną*². 2016 m. švenčiant Ignalinos įkūrimo 150-ąsias metines, Ignalinos krašto muziejuje perskaičiau apie eilėraštį pranešimą, informacija apie tai ir eilėraščio tekstas buvo išspausdintas rajoniniame laikraštyje „Mūsų Ignalina“³. Savo pranešime ir laikraščio publikacijoje padariau išvadą, kad A. Burba pirmasis lietuvių poezijoje paminėjo Ignalinos vardą.

XIX a. antroje pusėje prie 1852–1862 m. tiesto geležinkelio Sankt Peterburgas–Varšuva atsiradusi Ignalinos stotis ir maža gyvenvietė palaipsniui augo, kol 1950 m. tapo rajono centru. Ignalinos vardo atsiradimas ir jo kaita yra dėmesio verti dalykai, sulaukę jau ir specialiai tam skirtos akademinės publikacijos. Jos autorius – kalbininkas L. Bilkis – savo tyrimą „Ignalinos

¹ [BURBA, Aleksandras] Pailius. Senybinis aukuras (altorius). *Lietuviszkas Auszros kalendorius ant metu 1886*. Tilžė, 1885, p. 65–68.

² Pirmą kartą šios eilės paskelbtos Tilžės mieste, t. y. Vokietijos reiche, Prūsijos karalystėje, Rytų Prūsijos provincijoje spausdintame kalendoriuje, tad turbūt manyta, kad žodis „vagzalas“ Rytprūsių lietuviams, nemokantiems rusų kalbos, gali būti nesuprantamas. Šio žodžio galėjo nežinoti ir toliau nuo geležinkelio gyvenę Rusijos imperijos gubernijų gyventojai lietuviai. Kalendoriuje skelbto teksto išnašoje paaiškinta: „Vagzalas, gelžkeldvaris.“

³ VYŠNIAUSKAS, Arūnas. „Ignalyną“ lietuviškose eilėse paminėjo jau 1881 metais! *Mūsų Ignalina*, 2016, birželio 28 d., Nr. 49, p. 3.

miesto ir jo vardo raida bei kilmė⁴ įteikė publikuoti 2016 m. gegužės 15 d., t. y. dar prieš mano minėtos laikraščio publikacijos pasirodymą. L. Bilkis neblogai susistemino duomenis apie Ignalinos vardo atsiradimą, šio pavadinimo formų kaitą, tačiau jam nebuvo žinomas 1881 metų Aleksandro Burbos eilėraštis, kuriame yra tuometinis gyvosios kalbos vardo *Ignalyną* fiksavimas galininko linksniu. Kalbininkui neteko užtikti Ignalinos vardo, užfiksuoto XIX a. rašytiniuose šaltiniuose lietuvių kalba. Dėl to galima daryti išvadą, kad A. Burba apskritai pirmasis lietuviškai užrašė Ignalinos vardą. Tiesa, tai epizodinis paminėjimas.

1881 m. parašyto eilėraščio autorius išlipa Ignalinos geležinkelio stotyje ir vyksta į už kelių varstų esančias Vidiškes aplankyti lietuvių kunigo ir čia ilgiau paviėšėti. Ten jo patariamam po kiek laiko aplanko už penkių varstų stūksanti seną pagonišką *aukurą*. Ta proga eilėmis išdėsto savo pažiūras į lietuvių kalbą, apgailestauja dėl jos nykimo, tačiau kartu ragina nepasiduoti ir kovoti dėl jos atgimimo ir aukotis dėl Lietuvos. Dėl to iki mūsų dienų išlikęs gamtos paveldo ir archeologinis objektas eilėraštyje ne tik yra didingos praeities paminklas, bet ir tampa pasiaukojamos kovos už Lietuvą simboliu klieriko eilėse.

2016 m. padariau išvadą: „Labai džiugu, kad Ignalinos vardas („Ignalyna“) pirmą kartą lietuviškai parašytose eilėse sutinkamas gražiam patriotiniame kontekste, kuriam aptarti reikėtų atskiro straipsnio.“⁵ Įgyvendinant šį išsikeltą uždavinį pateikiamos akademinės publikacijos tikslas ir yra atskleisti Aleksandro Burbos eilėraščio patriotinę prasmę ir svarbą, traktuojant poetinį tekstą kaip istorijos pirminį šaltinį, interpretuojant jį XIX amžiaus fone ir pateikiant kai kurių sąryšių su vėlesniais laikais. Tuo tikslu šioje studijoje iš pradžių publikuojamas pats eilėraščio tekstas tokia forma, kaip jis buvo paskelbtas, įskaitant raides su dabar nenaudojamais diakritiniais ženklais. Paraleliai pirmą kartą lietuviškai skelbiamas eilėraščio tekstas, užrašytas dabartinės lietuvių kalbos abėcėlės raidėmis. Tyrimo metu nustatyta, kad A. Burba 1893 m. paskelbė šio eilėraščio paredaguotą,

⁴ BILKIS, Laimutis. Ignalinos miesto ir jo vardo raida bei kilmė. *Acta Linguistica Lithuanica*, 2016, t. LXXV, p. 274–293. Nuo 2017 m. birželio pabaigos leidinio tekstas prieinamas internete [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]: <<http://lki.lt/acta-linguistica-lithuanica-75/>>.

⁵ VYŠNIAUSKAS, Arūnas. „Ignalyną“ lietuviškose eilėse paminėjo jau 1881 metais!, p. 3.

kiek išplėstą versiją. Ši versija taip pat republikuojama, atkreipiant dėmesį į kai kuriuos skirtumus ir naujus momentus palyginti su ankstesniaja.

Lietuvių literatūros istorikams A. Burbos eilėraštis yra žinomas, tačiau iki šiol jis nebuvo išsamiau „narstomas“. Bene daugiausia „Senybinį aukurą“, vadindamas jį epiniu eilėraščiu, yra minėjęs šiuolaikinis tyrinėtojas Paulius Subačius, trumpai aptaręs kai kuriuos 1893 m. skelbtos šio eilėraščio versijos bruožus bendrame A. Burbos poetinės kūrybos fone⁶. P. Subačius taikliai pastebėjo, kad A. Burbos „poemėlėse“ aptinkame XIX a. antroje pusės ekonominių ir kultūrinių permainų publicistinių vaizdų, fragmentiškų visuomenės struktūros kitimo požymių⁷.

Nors poeto ir kunigo patriotinių nuopelnų nevengta pripažinti, tačiau jau tarpukario Lietuvos spaudoje buvo konstatuojama, kad „šiai jo eilės nepasižymėjo dideliu poetingumu“⁸. Vis dėlto tos eilės gali mums daug pasakyti apie poeto išgyventą metą ir pasirodyti vertingos gilesnio istorinio pažinimo prasme. Tai ir bus bandoma įrodyti nagrinėjant atskirais aspektais lietuvių etninio giminingumo suvokimą ir kalbos bendrumu pagrįstą lietuvišką patriotizmą, išreikštą tuomet dar klieriko 1881 metais.

Paskutinėje studijos dalyje nagrinėjamas pats eilėraštyje išaukštinamas objektas, kurį poetas pavadino *Senybinio aukuru*. Jis ir aplinka natūroje asmeniškai apžiūrėta 2017 m. lapkričio 6 d., kai jau buvo baigiama ši tiriamoji studija. Tai leido geriau suprasti tiriamą objektą ir padaryti kai kurių išvalgų apie vietovę, suformuluoti keletą hipotetinių teiginių tolesniems tyrimams. Sudomino ir pats tos vietos kraštovaizdis, kurį galima žvalgyti ir pajusti kultūriškai, todėl paskutinio skyriaus pavadinimui pasinaudota literatūros mokslininkės Viktorijos Daujotytės vartojamu žodžių deriniu „kultūriniai kraštovaizdžio žvalgymai“⁹.

Objektą, pavadintą *Antakmenės akmeniu*, mokslinėje literatūroje išsamiausiai yra aprašęs Vykintas Vaitkevičius¹⁰, tačiau jam A. Burbos eilėraštis buvo nežinomas ir liko nepanaudotas. Naujo literatūrinio šaltinio įtrauki-

⁶ SUBAČIUS, Paulius. Aleksandras Burba tautinio išsivadavimo kultūros kontekste. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 1996, t. 16, p. 182–195.

⁷ Ten pat, p. 187.

⁸ K. S. Aleksandras Burba. *Trimitas*, 1923, kovo 22 d., Nr. 132, p. 14.

⁹ DAUJOTYTĖ, Viktorija. Kraštovaizdis ir *vietos dvasia* literatūros klasikoje. *Colloquia*, 2008, Nr. 21, p. 35.

¹⁰ VAITKEVIČIUS, Vykintas. *Senosios Lietuvos šventvietės: Aukštaitija*. Vilnius, 2006, p. 319–322.

mas į mokslinę istoriografiją gali padėti geriau suvokti žmonių santykį su „akmeniu“, suprasti XIX a. pabaigos realijas, kuriose kaip želmenys iš gimtosios žemės kalėsi moderniosios Lietuvos samprata.

ALEKSANDRO BURBOS EILĖRAŠČIO TEKSTAS

Skelbiant eilėrašį „Aušros“ kalendoriuje paaiškinimams buvo panaudotos 2 išnašos, kiekvieną pažymint viena žvaigždute, aiškinančius žodžius nukeliant į atitinkamo puslapio apačią. Žemiau skelbiamame tekste jos paliktos kaip šaltinio autentiškumo požymis, antrąją išnašą pažymint 2 žvaigždutėmis, o paaiškinimus išnašose nukeliant į galą, po eilėraščio tekstu. Pagal dabartinius rašybos reikalavimus skelbiamame gretimame tekste žodis *Lietuvis* vis dėlto išlaikytas iš didžiosios raidės, paliktas žodžio *dvasę* užrašymas, vietoj *nėkas* rašoma *nėkas*, vietoj *nėkur* – *nėkur* ir t. t., kas iš dalies leidžia pajauti eilėraščio senosios kalbos vartojimo koloritą.

Perrašant šiuos bei kai kuriuos kitus dabar neįprastus žodžius šiuolaikinės abėcėlės raidėmis, naudotasi ir Lietuvių kalbos žodyno duomenų baze *lkz.lt*, kurioje neretai pateikiama dabar nevartojamų, bet anksčiau pasitaikiusių užrašytų žodžių formų. Tuo remiantis, pavyzdžiui, A. Burbos teksto žodis *smerties* paliktas, o pavartoti žodžiai *kunįgai*, *kunįgaikszczei* rašyti: *kuningai*, *kunįgaikščiai*. Mat *lkz.lt* duomenų bazėje irgi randame seniau vartotus žodžius *kuningas*, *kunįgaikštis*. Panašiai elgtasi ir kai kuriais kitais atvejais.

Šis eilėraštis, kiek kitaip paredaguotas (kai kur dar papildytas, o kai kur sutrumpintas), taip pat buvo paskelbtas Aleksandro Burbos ir Juozo Paukščio 1893 m. Amerikoje sudarytoje knygoje *Lietuviszkos dainos iz visur surinktos*¹¹. Iš tikrųjų J. Paukštys dar 1889 m. buvo išleidęs rinkinį tokiu pavadinimu, tačiau jis greitai išpirktas, todėl nutarta leisti antrąją leidimą, prie kurio prisidėjo A. Burba rinkinį perredaguodamas ir gerokai jį išplėsdamas¹².

Taip rinkinyje atsidūrė ir eilėraštis apie *senybinį aukurą*. Nenurodant jo sukūrimo metų buvo pasirašyta inicialais *Al. B.*¹³ Tada, t. y. 1893 m. skelbiant, atsisakyta abiejų išnašų. Eilėraščio pavadinimas paliktas toks pat kaip ir „Aušros“ kalendoriuje, tik žodyje *Senybinis* vietoj *y* parašyta *i* raidė, be

¹¹ *Lietuviszkos dainos iz visur surinktos*. [Surinko Juozas Paukštys ir Aleksandras Burba]. Plymouth, Pa: kasztu ir sp. J. Paukščio, 1893.

¹² Burba, Aleksandras. Iš *Lietuvių enciklopedija*. T. 3. Boston, 1954, p. 360.

¹³ *Lietuviszkos dainos iz visur surinktos*, p. 189–192.

to visi pavadinimo žodžiai pradedami iš didžiosios raidės: *Senibinis Aukuras (Altorius)*¹⁴. Vis dėlto rinkinio pabaigoje pateiktame skelbtų kūrinių sąrašė (*Rodyklė.*)¹⁵ pavadinimas jau pateiktas tik iš dviejų žodžių, autorių nurodant inicialais ir užrašant taip: *Senybinis Aukuras, k. A. B.*¹⁶ Inicialai čia aiškūs, jie reiškia kunigą Aleksandrą Burbą. O tai, kad turinyje kūrinių pavadinimas liko tik iš dviejų pagrindinių žodžių, rodytų, kad autorius ir vienas iš rinkinio sudarytojų pats aprobavo trumpesnę pavadinimą, nei jis buvo skelbiamas iš pradžių, kai žodis aukuras kai kam galėjo būti nesuprantamas kaip pagonių šventvietės pakylėtas centras, dėl to skliaustuose dar buvo aiškinamasis žodis *altorius*.

Knygos skaitytojų patogumui pateikiame ir 1893 m. versijos tekstą senąja rašyba (kalba netaisyta)¹⁷. Čia reikia paaiškinti, kad eilėraščio tekstas buvo paskelbtas kaip XIX daina 1893 m. išleisto rinkinio 3-iaame skyriuje, pavadintame *Ilgesnės Dainos*, o skyriaus pavadinimo paantraštėje parašyta didžiosiomis raidėmis: *TULI POEMATAI, BALLADOS IR TT.*¹⁸ Tame skyriuje randame tokius kūrinius kaip Antano Baranausko „Anykščių šilelis“ (*Anyksczių szilelis*), Liudviko Kondratovičiaus-Syrokoplės „Piaštų dukte“ (vertimas iš lenkų kalbos), kurie literatūros istorijose yra pripažįstami poemomis. Rinkinyje yra ir tokių, kurie nėra trumpi, bet nėra ir tokie ilgi kaip minėtos poemos ar A. Burbos parašytas „Senkaus Jurgis“. Pastarąjį kūrinių J. Šliūpas apibūdino kaip „ėpą, paremtą ant dabartiniu papročiu Lietuvos“¹⁹.

„Senybinio aukuro“ eilės žanriniu požiūriu ir savo apimtimi pagal A. Burbos kaip sudarytojo struktūravimą rinkinyje *Lietuviszkos dainos* *isz*

¹⁴ Ten pat, p. 189.

¹⁵ Ten pat, p. 487–494.

¹⁶ Ten pat, p. 489.

¹⁷ Ten pat, p. 189–192. Atkreipsime dėmesį, kad 17-oje nuo viršaus eilutėje – *Ok! Didei asz pykstu ok, kaip kur jį sutinku*: antrojo jaustuko *ok* neturėtų būti. Jis perteklinis, mat knygos gale pastebėtų spausdinimo klaidų sąrašė *APSIRIKIMU ATTAISA* yra įrašas, nurodantis, kad 189 puslapyje 24 eilutėje nuo viršaus yra *ok*, kas turi būti *iszmesta* (Ten pat, p. 495–496). Kadangi tame puslapyje buvo ir kito eilėraščio pabaiga – 7 eilutės dviem stulpeliais greta, tai skaičiuojant nuo viršaus minėta A. Burbos eilėraščio 17-a eilutė yra 24-oji, jei neskaičiuotume prieš tai esančio eilėraščio autoriaus slapyvardžio, užrašyto atskira eilute, ir eilėraščio pavadinimo *Senibinis Aukuras (Altorius)* bei prieš tai esančios eilutės su numeracija *DAINA XIX* (Ten pat, p. 189).

¹⁸ Ten pat, p. 84.

¹⁹ [ŠLIŪPAS, Jonas]. *Lietuviszkieje rasztai ir rasztininkai*. Raszliszka peržvalga parengta Lietuvos Mylėtojo. [Baltimorė]: kaszta Baltimorės M.D.L.M. draugystės, 1890 (Tilžėje: [O. von Mauderodės sp.]), p. 218.

visur surinktos galėtų pretenduoti į literatūrinės baladės žanrą, kaip jis buvo suprantamas XIX a. pabaigoje ir kaip jis atitinka pagrindinius šio žanro reikalavimus. Taip teigdamas remiuosi enciklopedijose pateikiamais baladės kaip poezijos kūrinio apibrėžimais, o tipologizuojant – specialiai baladėms skirtomis internetinėmis svetainėmis, parengtomis vokiečių literatūros tyrinėtojų²⁰. Iki šiol A. Burbos kaip literatūrinės baladės žanro atstovas nėra įvertintas, jo pavardė neregistruojama lietuviškuose enciklopediniuose straipsniuose baladės tema²¹, nors kai kurie kiti lietuvių poetai ten yra paminėti. A. Burbos pavardės nerandame ir vienintelėje lietuvių literatūrinei baladei skirtoje monografijoje²², kuri, tiesa, buvo išleista dar sovietmečiu. O 2001 m. išleistoje lietuvių literatūros istorijoje, skirtoje XIX amžiui, Juozas Girdzijauskas, trumpai aptardamas XIX a. atsiradusį naują lietuvių poezijos žanrą – literatūrinę baladę²³, taip pat nemini A. Burbos kaip baladžių ar baladinių eilėraščių autoriaus.

Tai, kad eilėraščiai, poemos, baladės A. Burbos ir kitų lietuvių buvo vadinami dainomis, dainelėmis, o „Senybinis aukuras“ 1893 m. įdėtas į „Ilgesnių dainų“ skyrių, neturėtų stebinti. Mat tais laikais žodžiu *daina* lietuviškai buvo įvardijami kone visi eiliuoti kūriniai. Poetai savo ruožtu buvo vadinami giesmininkais, dainininkais. Tokiais (*garsingieji lietuwiszki Giesminikai, Daininikai*) S. Gimžauskas 1879 m. vadino Kristijoną Donekaitį, Simoną Stanevičių, Dionizą Pošką, Antaną Strazdą, Motiejų Valančių, Antaną Baranauską²⁴.

Davę šiuos paaiškinimus pereikime prie A. Burbos kūrinio eilių. Jos pateikiamos lygia greta tiek 1885 m., tiek 1893 m. publikuotų versijų senąja rašyba. Išdėstoma trimis stulpeliais, viduryje įdedant 1885 m. tekstą dabartinėmis lietuvių kalbos abėcėlės raidėmis.

²⁰ *Ballade* [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.literaturwelt.com/spezial/ballade.html>>; *Balladen.de* [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.balladen.de>>.

²¹ *Baladė*. Žr. *Lietuviškoji enciklopedija*. T. 2. Kaunas, 1934, p. 772–773; *Lietuvių enciklopedija*. T. 2. Boston, 1954, p. 69–71; *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 1966, p. 148; *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 1976, p. 578; *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 1985, p. 167–168; *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 2. Vilnius, 2002, p. 473–474; *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius, 2001, p. 40–41; *Literatūros enciklopedija mokyklai*. Vilnius, 2011, p. 34.

²² ŽALYS, Aleksandras. *Lietuvių literatūrinė baladė*. Vilnius, 1988. 228, [3] p.

²³ *Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius*. [Sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Girdzijauskas]. Vilnius, 2001, p. 277–279.

²⁴ [GIMŽAUSKAS, Silvestras]. *Ant Nauju metu Lietuvai dovaniale*. Leipzig, 1879, p. 22–23.

[1885 m. paskelbtas tekstas senąja rašyba.]

Senybinis aukuras (altorius).

Iš Vilniaus važiuju Lietuvj lankyti,
Kurs myli tėvynę, geidž prieszus vaikyti;
Malonu su anūm bent pasikalbėti,
Nės dvasė Lietuviu aname girdėti.
Apleidęs vagzalą*) – szitą Ignalną,
Į Vydiskę traukiu per didį smiltyną,
Ant kurio ir žolės menkai ką regėti.
Nususelj žydą imu klausinėti:
Sakyk, ukiminkai czia yr iszmintingi?
– Ui, jau ir tarp anu randasi turtingi,
Nės jiejie paliové degtinę ragauti,
O vargszams žydeliams paglobos neb' gauti:
Kaip nėkas jau neger, ir žydo neb' reikia,
Ir daugis ant musu dar gieda ir keikia.
– O kunigs tu žmoniū ar yr iszmintingas?
– Girdėti per žmones, kad geras, szirdingas....
O pykstu asz didei, kad aną kur matau.
Jau gana kalbėti, savo akis statau:
Maž miszkų regėti, vis daugiaus kalneliei,
O tarpo kalneliu maži ežerėlei:
Viens medžeis, kits krumais kraštuse apaugęs,
Kits blizgulieis saulės su dangium suaugęs;
Czia užia puszinas, ten krokia eglinas,
Ten toliaus girdėti cziaszkvoja beržynas.
Szit matos jau dvaras, jo žemos trobelės,
Bet nėkur regėti negal koplytelės;
Nėks jà ir pro szalį einąs nematytu,

1 [BURBA, Aleksandras] Pailius. Senybinis aukuras (altorius), p. 65–68.

[1885 m. tekstas dabartinėmis raidėmis]

Senybinis aukuras (altorius).

Iš Vilniaus važiuoju Lietuvj lankyti,
Kurs myli tėvynę, geidž prieszus vaikyti;
Malonu su anuom bent pasikalbėti,
Nės dvasė Lietuviu aname girdėti.
Apleidęs vagzalą*) – šitą Ignalną,
Į Vydiskę traukiu per didį smiltyną,
Ant kurio ir žolės menkai ką regėti.
Nususelj žydą imu klausinėti:
Sakyk, ukiminkai čia yr išmintingi?
– Ui, jau ir tarp anų randasi turtingi,
Nės jiejie palioviė degtinę ragauti,
O vargszams žydeliams paglobos neb' gauti:
Kaip nėkas jau neger, ir žydo neb' reikia,
Ir daugis ant musų dar gieda ir keikia.
– O kunigs tų žmonių ar yr išmintingas?
– Girdėti per žmones, kad geras, širdingas....
O pykstu aš didei, kad aną kur matau.
Jau gana kalbėti, savo akis statau:
Maž miškų regėti, vis daugiaus kalneliai,
O tarpo kalnelių maži ežerėliai:
Viens medžiails, kits krūmais kraštuose apaugęs,
Kits blizguliais saulės su dangium suaugęs;
Čia užia pušynas, ten krokia eglinas,
Ten toliaus girdėti čiaskvoja beržynas.
Šit matos jau dvaras, jo žemos trobelės,
Bet nėkur regėti negal koplytelės,
Nėks jà ir pro šalį einąs nematyti,
Kad gerai koks žmogus pirštu nebadyti.
Kokia koplytelė, kaip kunigs gyvena,
Šitose eilelės protas neprimena:

[1893 m. paskelbtas tekstas senąja rašyba.]

Senybinis aukuras (Altorius).

Vaziuju isz Vilniaus lietuvj lankyti,
Kurs myli tėvynę, geidž prieszus vaikyti;
Malonu su jūmi bent pasikalbėti,
Nės dvasioje jojo tautystė girdėti.
Apleidęs vagzalą, vardu Ignalyno,
Į Vydiskę traukiu per didį smiltyną,
Ant kurio ir žolės menkai ką regėti.
Nususelj žydą imu klausinėti:
O ukiniškai czion ar yr' iszmintingi?
– Uj! jau ir tarp anų randasi turtingi,
Nės jiejie palioviė degtinę ragauti,
O vargszam žydeliam geszefo neb' gauti:
Kaip negeria niekas, jau žydo neb' reikia,
Dar daugis ant musų net gieda ir keikia. –
– O klebon! s tų žmonių ar yr' iszmintingas?
– Girdėti nū žmonių, kad geras, meilingas?
– Ok! Didei asz pykstu ok, kaip kur jį suimku:
Jis žmonems prisako žydzus nemylėti,
Bet visus kaip szirszes isz kaimų ravėti....
Gan man su žydeliu sznekėti neb' ūnka.
Juk pirmą czion sykį man tenka vazitiuti,
Todėl mano akys aplink im' skrajoti:
Maž miszkų regėti, daugiau vis kalneliai,
O tarpo kalneliu maži ežerėliai:
Viens medžiails, kits krumais krasztuse apaugęs,
Kits blizguliais saulės su dangium suaugęs:
Czion užia puszinas, ten krioikia eglinas,
Ten toliaus girdėti cziaszkvoja beržynas,
Sziit' matos jau dvaras, jo žemos trobelės,

1 Lietuvoskos dainos isz visur surinktos, p. 189–192.

Kad gerai koks žmogus pirsztu nebadytų.
Kokia kopolytelė, kaip kunigs gyvena,
Siztose eilėš protas neprimena:
Kad ponas but geras, bažnyčioj nekisztus,
Ir su kunigėleis, ir bernaiss neristus.

Lietuvos bicziulis po keliu nedėliu
Ljep man jau važiūti nežinomu keliu,
Už varstu buk penkiu yr aukuras senas,
Istorijoj kursai dar nėkur nemenas,
Su džiaugsmu važiūju norint paragėti,
Ir atmintij savo lik smertes turėti.
Kiek kaimu praleidei – šit Dudū dvarelis,
Ten toliaus kalnelei, nedidis miszkelis,
Kapai ant kalnelio gražei aptaisyti
Untakminio kiemo, puszims apkaiszyti.
Už kapu pakalnei yr aukuras matos,
O man-gi nenoris sėdėti jau ratūs;
Per dirvas be kelio bėgu dvasė gaudams,
Su kojoms isz vietu akmenėlius raudams,
Neveidziū, kur javai, kur pievos, kalnelis,
Bet žengiu per visus, it lekiąs paukszrelis.
O aukurai senas! Sakyk man teisybė:
Senūse laikūse ar buvo lūsybė?
Ar musu tėvynė tap spaudžiama buvo?
Ar kalba gražioji tarp senuju žuvo?
Bajorai, ponelei tėvynė ar peikė?
Ar sakė: Lietuviu girdėti nereikia?
Ui buvo gadynė – tai saulė teisybės,
Ir kalbai Lietuvos neginta lūsybės:
Kunigaiszcelei, ponat vis buvo Lietuvėis
Ir savo tėvynės apgynėjais guvėis**),
Bet vorto gadynė, mainėis rundo tiesa,

Kad ponas būt geras, bažnyčioj nekisztus,
Ir su kunigėleis, ir bernaiss neristus.

Lietuvos bičiulis po keliu nedėliū
Ljep man jau važiuoti nežinomu keliu,
Už varstų buk penkių yr aukuras senas,
Istorijoj kursai dar nėkur nemenas,
Su džiaugsmu važiuoj norint paragėti,
Ir atmintij savo lik smertes turėti.
Kiek kaimų praleidus – šit Dūdų dvarelis,
Ten toliaus kalneliai, nedidis miškėlis,
Kapai ant kalnelio gražiai aptaisyti
Untakminio kiemo, pušims apkaisyti.
Už kapų pakalnėj ir aukuras matos,
O man-gi nenoris sėdėti jau ratuos;
Per dirvas be kelio bėgu dvasė gaudams,
Su kojoms iš vietų akmenėlius raudams,
Neveidžiū, kur javai, kur pievos, kalnelis,
Bet žengiu per visus, it lekiąs paukštelis.
O aukurai senas! Sakyk man teisybę:
Senuose laikuose ar buvo liuosybė?
Ar mūsų tėvynė taip spaudžiama buvo?
Ar kalba gražioji tarp senųjų žuvo?
Bajorai, poneliai tėvynė ar peikė?
Ar sakė: Lietuvių girdėti nereikia?
Ui buvo gadynė – tai saulė teisybės,
Ir kalbai Lietuvos negimta liuosybės:
Kuningaiščiai, ponai vis buvo Lietuviais
Ir savo tėvynės apgynėjais guviais**),
Bet vorto gadynė, mainės rundo tiesa,
Ir mūsų Lietuvių nyko giedros šviesa.
Su Lenkais sus trynus, pačių kalba nyko:
Per ponus, bajorus lenkiška užvyko.

Bet dar neregėti jokios kopolytelės.
Nieks jį ir pro szalį eidams nematyti,
Kad aiszkiai koks žmogus pirsztu nebadytų.
Kokia kopolytelė kaip kunigs gyvena,
Visi czion žmoneliai geriausiai sav mena:
Kad geras pons butų, bažnyčioj nekisztus
Ir su kunigėleis it bernaiss neristus.
„Lietuvos Bicziulis“ po keliū dieneliū
Ljep man jau važiūti nežinomu keliu,
Už varstų buk penkių yr aukuras senas,
Istorija kurj gal maikai kur mena.
Su džiaugsmu važiūju norint jį regėti
Ir atmintij savo ik smertei turėti.
Kiek kaimų praleidus, szit Dudū dvarelis,
Ten toliaus kalneliai, nedidis miszkelis,
Kapai ant kalnelio gražiai aptaisyti
Untakminio kiemo, puszim's apkaiszyti.
Už kapų pakalnėj, ir aukuras matos,
O man-gi nebnooris sėdėti jau ratūs:
Per dirvas be kelio bėgu dvasiai gaudams,
Su kojoms isz vietų akmenėlius raudams,
Neveizu, kur javai, kur pievos, kalnelis,
Bet žengiu per visus, it lekiąs paukszrelis.
O, aukurai senas! Sakyk man teisybę!
Senūse laikūse ar buvo lūsybė?
Ar musų tėvynė tap spaudžiama buvo?
Ar kalba musoji senuju tarp žuvo?
Bajorai, ukėšai, tėvynė ar naikė?
Ar sakė: Lietuvos girdėti nereikia?
Oi! Buvo gadynė, it saulė teisybės,
Ir kalbai Lietuvos negimta lūsybės:
Ponai, kunigaiszčiai vis buvo lietuviais
Ir mūsų tėvynės apgynėjais guviais.
Bet vorto gadynė, mainėis rundo tiesa,

Ir musų Lietuvosų nyko giedros szviesia:
 Su Lenkais sus'riszus, paczių kalba nyko:
 Per ponus, bajorus lenkiszka užvyko,
 Ir szandien teb'nyksta nekurius vietose,
 O už vis daugnesnei czia Vilniaus krasztuose,
 Kur kunigai musų kitąkart sėdėjo,
 Lietuviszkai visad tarp savas kalbėjo.
 Atminus, per skrstus tik aszaros bėga,
 Kad visi Lietuviai nebunda isz miego:
 Paminklai Lietuvių, kaip teisybės vyrų.
 Užgaut tur Lietuvi, kaip teisybės vyrų.
 Ir aukuras szitas yr nemažos vertės:
 Istorių rašanči – negana gal kertės.
 Isz tolo pamaczius, it akmuo iszrodo,
 Jog muras tvirciausias; nebaidos Perkuno,
 O gers pažvelgims kuo aiskiaus parodo,
 Kurs skaldo kaip ūlas, taip žmogaus-gi kuną.
 Perkunai dievaiti! Kodėl ji negraumi?
 Tūm savo vaikeliams dar szirdis užgauni,
 Kad savo tėvynę karscziausiai mylētų
 Ir savo tėvelių vis kalbą kalbētų.
 Tas yra dar ženklas, jog musų tėveliai,
 Prabočių prabočiai ir jų kunigėliai
 Tėvynę ir kalbą karščiausiai mylėjo,
 Kad aukurą tokį užmūryt mokėjo:
 Jisai ir šių dienų po šimtais metelių
 Yra paskaitytas tarpo akmenėliu.
 Lietuvos bajorai, ką kalbą naikinat
 Nubraukit nuo akių gadynės tamsybę,
 Bus gera jums kalba, turėsit linksmybę
 Vadinties Lietuvius ir Lietuvos vaikus:
 Jos visas brangumas nyksta dar laikais.
 Kas savo tėvynės kalbos neapkenčia,
 Toks žmogus, regeties, ant proto prikenczia:
 Juk žmogų protingu negalim vadinti,

Ir šiandien tebynksta nekuriuose vietose,
 O už vis daugnesnei ten Vilniaus kraštuose,
 Kur kunigai musų kitąkart sėdėjo,
 Lietuviszkai visad su savais kalbėjo,
 Atminus, per skruostus tik asžaros bėga,
 Kad visi Lietuviai nebunda iš miego.
 Paminklai Lietuvos, kame kokie yra,
 Užgaut tur Lietuvos, kaip teisybės vyrų.
 Ir aukuras šitas yr nemažos vertės:
 Istoriją rašanči – negana gal kertės.
 Iš tolo pamaczius, it akmuo išrodo,
 Jog mūras tvirciausias; nebaidos Perkūno,
 O gers pažvelgims kuo aiškiaus parodo,
 Kurs skaldo kaip uolas, taip žmogaus-gi kūną.
 Perkūnai dievaiti! Kodėl ji negraumi?
 Tuo savo vaikaičiams dar širdis užgauni,
 Kad savo tėvynę karščiausiai mylētų.
 Ir savo tėvelių vis kalbą kalbētų?
 Tas yra dar ženklas, jog mūsų tėveliai,
 Prabočių prabočiai ir jų kunigėliai
 Tėvynę ir kalbą karščiausiai mylėjo,
 Kad aukurą tokį užmūryt mokėjo:
 Jisai ir šių dienų po šimtais metelių
 Yra paskaitytas tarpo akmenėliu.
 Lietuvos bajorai, ką kalbą naikinat
 Nubraukit nuo akių gadynės tamsybę,
 Bus gera jums kalba, turėsit linksmybę
 Vadinties Lietuvius ir Lietuvos vaikus:
 Jos visas brangumas nyksta dar laikais.
 Kas savo tėvynės kalbos neapkenčia,
 Toks žmogus, regeties, ant proto prikenczia:
 Juk žmogų protingu negalim vadinti,

Ir musų Lietuvosų nyko giedros szviesia.
 Su Lenkais sus' trynus, paczių kalba nyko:
 Per ponus, bajorus lenkiszka užvyko.
 Ir szandien tebynksta nekurius vietose,
 O už vis daugnesnei ten Vilniaus krasztuose,
 Kur kunigai musų kitąkart sėdėjo,
 Lietuviszkai visad su savais kalbėjo.
 Atminus, per skrstus tik aszaros bėga,
 Kad visi Lietuvi nebunda isz miego.
 Paminklai Lietuvos, kame kokie yra,
 Užgaut tur Lietuvos, kaip teisybės vyrų.
 Ir aukuras szitas yr nemažos vertės:
 Istorių raszanči – negana gal kertės.
 Isz tolo pamaczius, it akmuo iszrodo,
 O gers pažvelgims kuo aiskiaus parodo,
 Jog muras tvirciausias; nebaidos Perkuno,
 Kurs skaldo kaip ūlas, taip žmogaus-gi kuną.
 Perkunai dievaiti! Ko dėl ji negraumi?
 Tūm savo vaikeliams dar szirdis užgauni,
 Kad savo tėvynę karscziausiai mylētų.
 Ir savo tėvelių vis kalbą kalbētų?
 Tas yra dar ženklas, jog musų tėvelei,
 Praboczių praboczei ir jų kunigėlei
 Tėvynę ir kalbą karscziausiai mylėjo,
 Kad aukurą tokį užmūryt mokėjo:
 Jisai ir szę dienų po szimtais meteliu
 Yra paskaitytas tarpo akmenėliu.
 Lietuvos bajorai, ką kalbą naikinat
 Nūbraukit nū akiu gadynės tamsybę,
 Bus gera jums kalba, turėsit linksmybę
 Vadinties Lietuveis ir Lietuvos vaikus:
 Jos visas brangumas nyksta dar laikais.
 Kas savo tėvynės kalbos neapkenčia,
 Toks žmogus, regeties, ant proto prikenczia:

Juk žmogų protingu negalim vadinti,
 Kurs motyną savo nenori gaivinti.
 Ak, išgamiu randas, kas nekencz' tėvynės
 Ar nor neapkęsti geriausios gadyinės
 O Lietuvai mano, tu mano mielčiausia,
 Dėl manęs tu brangi, tu visu brangiausia,
 Dėl tavęs negailūs padėti ir spėkai.
 Jei mano tik širdis prie tavęs palieka.
 Ar šiočiu, ar tokiu lai mane vadina,
 Taciaus tavo meilė dar nepagadino.
 Ką kalbu?!... dar karsčiaus su tavim rymoju
 Ir tavo lengvumo su ausra lukoju.
 Nors Rokiskės Šimkus, kaip girdžiu, man kanda,
 Bet manasis vargas ir daug tokiu randa
 Ant kuriu pažvelgus kiekviens gal sakyti,
 Kad tokius pamaczius reik rankas kratyti,
 Idant ju šviesybės dangaus nebmatyti:
 Isz savo ar proto su vis iszdilyti.
 O Lietuva mano! asz tave sapnuju
 Ir savo mislyse kas diena alkuju,
 Kad visiskai greitu greitai praregetum
 Ir vaikus-gi liūsus nū tamsos regetum,
 O brolei Lietuvei! suglauskime rankas:
 Tegul-gi nors dabar nū mus' prieszai lenkias!
 Tik savo jieskokim, kas amžiais prapūle,
 O bus padėjėjais gal kaimynai brolei.
 Jieszkodami savo, kito nenorėkim
 Ir pagelboj Dievo dar viltį turėkim!

1881 m.

Pailius.

*) Vagzalas, gelžkeldvaris.

**) Guvus žrėczyny.

Kurs motyną savo nenori gaivinti.
 Ak, išgamiu randas, kas nekencz' tėvynės
 Ir nor neapkęsti geriausios gadyinės
 O Lietuvai mano, tu mano mielčiausia,
 Dėl manęs tu brangi, tu visu brangiausia,
 Dėl tavęs negailūs padėti ir spėkai.
 Jei mano tik širdis prie tavęs palieka.
 Ar šiočiu, ar tokiu lai mane vadina,
 Taciaus tavo meilė dar nepagadino.
 Ką kalbu?!... dar karsčiaus su tavim rymoju
 Ir tavo lengvumo su ausra lukoju.
 Nors Rokiskės Šimkus, kaip girdžiu, man kanda,
 Bet manasis vargas ir daug tokiu randa
 Ant kuriu pažvelgus kiekviens gal sakyti,
 Kad tokius pamaczius reik rankas kratyti,
 Idant ju šviesybės dangaus nebmatyti:
 Isz savo ar proto su vis iszdilyti.
 O Lietuva mano! Asz tave sapnuju
 Ir savo mislyse kas diena alkuju,
 Kad visiskai greitu greitai praregetum
 Ir vaikus-gi liuosus nuo tamsos regetum,
 O brolai Lietuviai! suglauskime rankas:
 Tegul-gi nors dabar nuo mūs' priešai lenkias!
 Tik savo jieskokim, kas amžiais prapuošė,
 O bus padėjėjais gal kaimynai brolai.
 Jieszkodami savo, kito nenorėkim
 Ir pagelboj Dievo dar viltį turėkim!

1881 m.

Pailius.

*) Vagzalas, gelžkeldvaris.

**) Guvus žrėczyny.

Toks žmogus, regėtis, ant proto prikenczia,
 Szi žmogų negalim protingu vadinti,
 Kurs motyną savo nenori gaivinti.
 Ak! Isz gami randas, ką nekencz' tėvynės
 Ir nor neapkęsti geriausios gadyinės,
 Kas broliams mažesiams biszkį praregėjo,
 Nes pons su valszczioniu kiek susigerėjo.
 Lietuva tu mano, man visumielčiausia,
 Brangi tu dėl manęs, tu visubrangičiausia:
 Dėl tavęs negaila padėti ir spėkai,
 Jei mano tik širdis prie tavęs palieka.
 Ar szokių ar tokiu lai manę vadina,
 Taciaus tavo meilė manj' negadina.
 Ką kalbu? karszcziaus dar su tavim rymoju
 Ir tavo szviesybės su ausra lukoju.
 Nors Rokiskės Szimkus, kaip girdžiu, man
 kanda,
 Bet meilė tėvynės ir daug tokiu randa.
 Ant kuriu pažvelgus kas viens gal sakyti,
 Jog tokius pamaczius reik rankas kratyti,
 Idant ju tamsybės daugiau nebmatyti,
 Isz savo proto suvis iszdilyti.
 Lietuva tu mano! asz tave sapnuju
 Ir mislyse savo kas diena alkuju,
 Umai kad pasveiktum, greitai praregetum,
 Veikiai vaikus liūsus nū tamsos regetum.
 Ak! brolai lietuviai! paliaukime snausti;
 Pradėkime tikrai Lietuvai sanjausti;
 Kas darbu, kas turtu prie jos prisidėkim,
 Už savo liūsybę dirbti netingėkim,
 Idant susilpnėtu veik sziaurio szunybė,
 Lietuvai veikiausiai prauszų liūsybę.
 Jieszkodami savo, kito nenorėkim,
 Pagelboj Dievo vien viltį turėkim. Al. B.

Kaip matome, 1893 m. skelbtos versijos originale, palyginti su 1885 m. skelbtąja, naudotos kai kurios kitokios raidės su diakritiniais ženklais: *ž* ir *z* vietoj *ž*, *é* vietoj *ē*. Yra ir kitų raidinių skirtumų. Tai būtų nesunku paaiškinti spaustuvių Plimute (JAV) ir Tilžėje (Vokietija) disponuotų raidžių rinkiniais. Neturint spaustuvėje vieno ar kito diakritiko, buvo naudojami panašūs turimi raidžių ženklai.

Reikia atsižvelgti ir į tai, kad lietuvių bendrinė rašytinė kalba XIX a. pabaigoje dar buvo formavimosi ir sklaidos stadijos. Lietuvių kalbotyroje jau yra įsitvirtinusi žymaus lietuvių kalbos tyrinėtojo Zigmo Zinkevičiaus dar sovietmečiu išreikšta koncepcija, kad Jonas Jablonskis, sunormindamas lietuvių kalbą, sukūrė ne naują raštų kalbą, bet perkėlė jau turėtąją iš Rytų Prūsijos, ją perdirbo ir pritaikė naujiems poreikiams²⁵. J. Jablonskis, remdamasis geriausiai parengtu Mažojoje Lietuvoje vartotos lietuvių rašytinės kalbos variantu, jį visiems lietuviams pritaikė pačioje XIX a. pabaigoje, tęsdamas savo darbus XX a. pradžioje. Vis dėlto 1881-aisiais būsimo kalbininkas buvo tik 20 metų amžiaus ir sėkmingai išlaikęs gimnazijos baigimo egzaminus rugpjūčio mėnesį įstojo į Maskvos universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą. Pripažintiems kalbos norminimo rezultatams pasiekti jam dar reikėjo ilgesnių studijų, tyrimų ir jų sklaidos.

Dėl to Aleksandro Burbos 1881-aisiais parašyto eilėraščio abi XIX a. pabaigoje skelbtos versijos (1885 m. ir 1893 m.) gali būti vertingos taip pat kalbotyros, bendrinės lietuvių kalbos formavimosi, literatūrologiniu ir kitais požiūriais. Net vieno ar kito žodžio užrašymas galėtų pasirodyti įdomus tame kontekste. Tačiau tai palikime filologinio, tekstologinio pobūdžio tyrimams, A. Burbos kūrinio išsamesniam nagrinėjimui žanriniu požiūriu literatūriniam kontekste ir t. t. Šioje studijoje dėmesys bus telkiamas į A. Burbos eilėraščio patriotinį turinį istoriko požiūriu, žvelgiant į poetines eiles kaip į istorijos šaltinį, kurį galime geriau suprasti pasitelkdami papildomos medžiagos.

Detaliau nagrinėjamas eilėraščio pirmasis skelbtasis variantas, randamas „Aušros“ 1886 metų kalendoriuje, išleistame 1885 m. Cituojant eilėraščio eilutės iš to leidinio rašomos kursyvu. Pavieniais atvejais pateikiant kursyvu 1893 m. redakcijos eilėraščio atskiras eilutes, papildomai duodamos

²⁵ ZINKEVIČIUS, Zigmąs. Dėl lietuvių raštų kalbos kilmės. *Baltistica*, 1977, t. 13 (1), p. 237–244. Šią koncepciją Z. Zinkevičius toliau išplėtojo ir detalizavo pastaraisiais dešimtmečiais.

nuorodos į publikaciją rinkinyje *Lietuviškos dainos iš visur surinktos*. Tiek šis 1893 m. rinkinys, tiek „Aušros“ kalendorius 1886 metams, skenuota forma yra pasiekiami virtualioje elektroninio paveldo sistemoje *epaveldas.lt*, prieinamoje per internetą²⁶. 1893 m. rinkinį *Lietuviškos dainos iš visur surinktos*, saugomą Niujorko viešojoje bibliotekoje, taip pat suskaitmenino interneto industrijos gigantė – Google tarptautinė korporacija, o suskaitmeninta forma knyga yra prieinama per internetu pasiekiamą *Hathi Trust Digital Library*²⁷.

Lyginant 1885 m. ir 1893 m. skelbtas eilėraščių versijas, akivaizdžiai matoma, kad 1893 m. padidėjo eilučių skaičius, turėjo išaugti ir spaudos ženklų skaičius. Surinkus kompiuteriu abiejų versijų tekstus, eilučių ir spaudos ženklų skaičius abiem atvejais buvo suskaičiuotas naudojant *Microsoft Office „Word“* programą. 1885 m. skelbtoje versijoje gauname 3 990 spaudos ženklų skaičių neskaičiuojant tarpų ir neįtraukiant pavadinimo, eilutės su data ir autoriumi bei abiejų išnašų ženklų skaičiaus. O 1893 m. versijos apimtis spaudos ženklais skaičiuojant pagal tą pačią metodiką jau yra 4 303 spaudos ženklų (neskaitant autoriaus inicialų). Dėl to galima daryti išvadą, kad skelbdamas Amerikoje savo baladę A. Burba ją išplėtė šiek tiek daugiau kaip 300 spaudos ženklų (jei tiksliai – 313). Dėl to padidėjo ir bendras parašytų eilučių skaičius: 1885 m. skelbtoje versijoje jų yra 122, o 1893 m. versijoje – 130, t. y. aštuoniomis eilutėmis daugiau.

Dar atkreiptinas dėmesys, kad 1885 m. skelbtame „Aušros“ kalendoriaus tekste buvo palikta viena tuščia eilutė. Ja, matyt, norėta atskirti du teminius blokus. Pirmajame poetas eiliuotai pasakoja apie savo vykimą ir atvykimą į Vidiškes, o antrajame – apie vykimą prie *senybinio aukuro* ir su tuo susijusias mintis, kilusius jausmus jį pamačius. 1893 m. spausdintoje versijoje tokio atskyrimo tuščia eilute jau nebeliko.

BROLIAI JAUNOJO ALEKSANDRO BURBOS 1881 M. EILĖRAŠTYJE IR ETNINIO GIMININGUMO SAMPRATOS XIX A.

Sovietmečiu dėl suprantamų priežasčių katalikų kunigo Aleksandro Burbos nuopelnai lietuvių tautiniam atgimimui oficialiai keliami nebuvo, nors apie

²⁶ Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1C1R0000121034>> [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.].

²⁷ Prieiga per internetą: <<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=nyp.33433013615673;view=1up;seq=1>> [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.].

jį kaip literatą rašyta lietuviškose tarybinėse enciklopedijose. Pagrindą su-reikšminti A. Burbą padėjo dar 1890 m. Jonas Šliūpas, parašęs knygą, kuri laikoma pirmąja lietuvių literatūros istorija²⁸. Kunigo literato nuopelnams tiek Lietuvoje, tiek tarp Amerikos lietuvių J. Šliūpas skyrė tikrai nemažai vietos – visą knygos 35-ą skyrių „Kn. Aleksandras Burba“, išspausdintą per 13 puslapių²⁹, įskaitant piešinį – kunigo portretą³⁰.

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę A. Burbos nuopelnai jau buvo primiršti. Jei žiūrėsime tarpukario laikotarpį, istorikams šio kunigo nuopelnai buvo labiau matomi, ypač dėl jo veiklos lietuvių išeivijoje Ame-rikoje. Aleksandro Burbos nuotrauka pakliuvo į A. Šapokos redaguotą *Lietuvos istoriją*³¹, o pačiame žymiausio Lietuvos istorijos vadovėlio tekste A. Burba paminėtas 10 kartų (įskaitant užrašą po jo nuotrauka).

Būtent po ta portretine nuotrauka esančiame paryškintame užrašė (Kun. Aleksandras Burba.) yra nurodyti jo gyvenimo metai (1855–1898 m.)³². Mirties metai – tikslūs, o gimimo metus reikėtų patikslinti. Kaip rašoma enciklopedijose, Aleksandras Burba gimė 1854 m. spalio 30 dieną. Minėtoje J. Šliūpo lietuvių literatūros istorijoje gimimo metai teikiami dar kitaip: „Aleksandras Burba užgimė 30 d. spalio 1856 m.“³³ Netikslus A. Burbos gimimo metų pateikimas atsirado dėl to, kad jo gimimo metrikai buvo fal-sifikuoti. Į tai dar 1936 m. atkreipė dėmesį Vaclovas Biržiška *Lietuviškoje enciklopedijoje*³⁴. Laikant 1854-uosius tiksliais A. Burbos gimimo metais, eilėraštis „Senybinis aukuras“ turėjo būti parašytas jam sulaukus 26 metų amžiaus arba 27-erių. Vis dėlto labiau tikėtina, kad eilėraštis buvo sukurtas 1881 m. vasarą, o tokiu atveju poetui klierikui tebuvo 26-eri.

Aleksandro Burbos eilėraštis turi dokumentinės, iš dalies net ir egodo-kumentinės vertės. Vienas iš svarbių dalykų yra tai, kad jame fiksuojami XIX a. pabaigoje vartoti lietuvių kalbos žodžiai, pavadinimai, taip pat ir mintys, kurių prasmes glaudant atsiveria įdomūs interpretaciniai laukai.

²⁸ [ŠLIŪPAS, Jonas]. *Lietuvizkieje rasztai ir rasztininkai*.

²⁹ Ten pat, p. 206–218.

³⁰ Ten pat, p. 207.

³¹ *Lietuvos istorija*. Red. A. Šapoka. Kaunas, 1936. XVI, 688 p.

³² Ten pat, p. 641.

³³ [ŠLIŪPAS, Jonas]. *Lietuvizkieje rasztai ir rasztininkai*, p. 206.

³⁴ [BIRŽIŠKA, Vaclovas] Vc. B-ka. Burba, Aleksandras. Iš *Lietuviškoji enciklopedija*. T. 4 (1936), sk. 1118.

Atrodo, kas čia tokio, – lietuviški posmai, įprasminantys jauno klieriko ke-
lionę ir jo įspūdžius, pastebėjimus, pamatytos geografinės aplinkos apra-
šymą, mintis apie kalbą, požiūrį į istoriją, viltis ir t. t. Bet prisiminkime,
koks buvo eilėraščio parašymo laikas – 1881 metai. Lietuvių bendrinė kalba
dar tik formavosi, tai vyko itin sudėtingomis sąlygomis. Carinės Rusijos
imperijoje galiojo lietuviškos spaudos draudimas lotyniškais rašmenimis.
Dar nebuvo pradėta leisti visai Lietuvai skirtos periodinės lietuvių spaudos.
Nebuvo praėję dar nė poros dešimtmečių nuo 1863–1864 m. sukilimo nu-
malšinimo ir paskesnių represijų, draudimų, suvaržymų.

Rusijos imperijos latvių gyvenamose teritorijose jaunatvių judėjimas
kilo ir plėtojosi nuo XIX a. vidurio daug palankesnėmis sąlygomis. Latviai
sukilimų prieš valdžią nedarė, dėl to turėjo geresnes galimybes kurti ir plė-
toti visuomeninę veiklą. Jie legaliai leido latvišką spaudą, kūrėsi ir veikė
latviškos draugijos, buvo intensyviai renkamas, užrašomas ir tiriamas folk-
loras, vyko masinės dainų šventės, teatrinis gyvenimas ir t. t. Lietuvių gy-
venamose gubernijose visa tai reikėjo pasiekti nelegaliai, apeinant draudi-
mus ir vėluojant, jei lygintume su šiauriniais kaimynais. Aleksandras Burba
buvo vienas pirmųjų posukiliminės lietuvių kartos atstovų, pasireiškusių ne
tik kūrybiškai, bet ir kaip lietuvių sakinio paveldo (tautosakos) rinkėjų ir
fiksuotojų bei leidėjų. Tą parodė vėlesnė jo visuomeninė ir kūrybinė veikla,
o 1881 m. parašytas eilėraštis atspindi jaunuolio angažavimąsi domėtis ma-
terialiuoju ir dvasiniu paveldu.

Latvius šiame kontekste paminėjome neatsitiktinai. Nors jų tiesiogiai
A. Burba savo poetiniame kūrinyje lyg ir nemini, tačiau ką galėtų reikšti
šios eilutės eilėraščio baigiamojoje dalyje: *Tik savo jieszkokim, kas amžeis
prapūlē, / O bus padējējais gal kaimynai brolei?* Kadangi prieš tai kreipia-
masi į brolius lietuvius (*O brolei Lietuvei!*), o pačiame eilėraštyje yra ryškios
antilenkiškos nuotaikos, raginant lietuvius nepasiduoti lenkų kalbos įtakai,
neigiamai vertinant buvusį istorijoje lietuvių suartėjimą su lenkais, sunku
būtų patikėti, kad jaunasis poetas čia kaip „kaimynus brolius“ būtų turėjęs
omenyje būtent lenkus.

Lenkai XIX a. pab.–XX a. pradžioje mėgdavo lietuvius vadinti broliais,
broliais lietuviais (lenk. *bracia Litwini*), taip pabrėždami jų neatsiejamumą
nuo lenkų tautos istorijos, dabarties ir ateities. Vis dėlto tuo metu kylan-
čiame lietuvių tautiniame sąjūdyje būtų sunku rasti teigiamą lenkų kaip

„broliškos“ tautos apibūdinimą. Ar tik pirmiau minėtose eilutėse A. Burba nebus turėjęs omenyje giminingų lietuviams kalbine prasme latvių? Juos iki šiol lietuviai nevengia vadinti „broliais“, „braliukais“, o latviai mus vadina „brāļi lietuvieši“ ir „brāļu tauta“.

1990 m. Lietuvoje net buvo išleista knyga *Mūsų broliai latviai*³⁵. Bet niekas iš lietuvių nerašė knygų „Mūsų broliai vokiečiai“, „Mūsų broliai lenkai“ ar „Mūsų broliai baltarusiai“. Vieni yra germanai, kiti slavai, o mes su latviais esame baltai. Tiesa, sovietmečiu tautų brolybės idėja irgi buvo keliama, tačiau jei lietuviai ir latviai buvo surikiuojami į vieną eilę, tai tik didesnėje broliškoje šeimoje, susibūrusioje apie Maskvą. Eduardo Mieželaičio 1953–1954 m. sukurta „Broliška poema“ yra geras pavyzdys, kaip lietuvių poezija tarnavo sovietinei tautų draugystės ir broliškų tautų šeimos doktrinai³⁶. XIX amžiuje lietuvių ir latvių solidarumo idėja turėjo kitas funkcijas.

Jau XIX a. tarp lietuvių veikėjų buvo keliama suartėjimo su latviais ar net vienybės idėja (ryškiausiai tai išreiškė Simonas Daukantas, vėliau Jonas Šliūpas). Lietuvių ir latvių etninės giminystės supratimas XIX a. reiškėsi ir tarp latvių veikėjų. Tokios sampratos pionieriumi mokslinėje literatūroje vis dėlto yra laikomas ne latvis, o vokietis Garlybas Merkelis (Garlieb Helwig Merkel, 1769–1850). Šis Baltijos vokiečių publicistas ir rašytojas kėlė tokią idėją tada, kai pačių latvių visuomenė tam dar buvo nepribrendusi³⁷. Vadinasi, čia yra pastebima konceptuali vokiečių įtaka ištiriant lietuvių ir latvių etninį-kalbinį bendrumą bei paskleidžiant žinių apie tai.

Pats A. Burba, gimęs ir augęs kaime iš Pakuršės, valdišką pradžios mokyklą lankęs Žagarėje, t. y. lietuvių paribyje su latviais (šiaurinėje Kauno gubernijos dalyje netoli sienos su Kuršo gubernija), kaip rodo jo vėlesnė kūrybinė veikla, vertė iš latvių į lietuvių kalbą grožinės literatūros kūrinius. Dabartiniai Lietuvos latvistai pažymi, kad latviškai paprastai supranta ir gali kalbėti šiaurinio Lietuvos ploto pasienio žmonės, kurie dažniau susiduria su latviais, o kai kurios šiaurinės Lietuvos šnektos artimesnės latvių

³⁵ BUTKUS, Alvydas. *Mūsų broliai latviai*. Vilnius, 1990. 175 p.

³⁶ MIEŽELAITIS, Eduardas. *Broliška poema*. Vilnius, 1954. 176 p.

³⁷ PIVORAS, Saulius. *Lietuvių ir latvių pilietinės savimonės raida: XVIII a. pabaiga–XIX a. pirmoji pusė: (lyginamasis aspektas)*. Kaunas, 2000, p. 128.

kalbai³⁸. Dėl to A. Burbai, nors jo gimtoji kalba buvo lietuvių, latvių kalba neturėjo būti toloma ir nežinoma.

A. Burbos 1881 m. eilėraštyje lietuvių kovos „padėjėjais“ laikomi „kaimynai broliai“ prieš tai pavartojus žodelį „gal“. Taip lyg ir išreiškiamas pagaidavimas ir spėjimas. Toks žodžių pavartojimas būtų logiškas, numanant, kad turėta omenyje latvius – gal jie bus sąjungininkai? Gal kaip broliški kaimynai padės kovojant už tai, kas „amžiais prapuolė“, t. y. laisva (*liuosa*) tėvelių kalba ir tėvynė. Latviai eilėraštyje yra neįvardijami, bet, atrodo, yra numanomi kaip „kaimynai broliai“. Bet čia, ko gero, omenyje turėta kai kas daugiau, o būtent lietuviai, gyvenantys Rytprūsiose. Kitaip sakant, „kaimynai broliai“ gali būti suprantami kaip vakariniai kaimynai – Rytprusių lietuviai, ir šiauriniai kaimynai – latviai.

Atėities vizijos ir prognozės visada yra slidus dalykas, sunku numatyti pasekmes: gali būti vienaip, bet gali atsitikti ir kitaip. Lietuviai ir latviai nesudarė federacinės valstybės, kaip svajoto J. Šliūpas, tokias mintis jau aiškiai skelbęs Amerikos lietuviškoje spaudoje 1885 m.³⁹, t. y. tais metais, kai buvo paskelbtas A. Burbos eilėraštis „Senybinis aukuras“. Vis dėlto suartėjimo su latviais idėja nebuvo tokia jau netikėta išsilavinusių, besidominčių praeitimi lietuvių aplinkoje. A. Burba nuo jaunystės buvo pažįstamas su J. Šliūpu, pastarasis mokėsi Mintaujos vokiškoje gimnazijoje (dabartinėje Latvijos teritorijoje), kurią baigė 1880 metais. J. Šliūpas, nuo 1884 m. gyvendamas JAV, įkalbėjo tenyškščius pažįstamus lietuvius surinkti pinigų A. Burbos kelionei į Ameriką. Į šią šalį kunigas atvyko 1889 m.

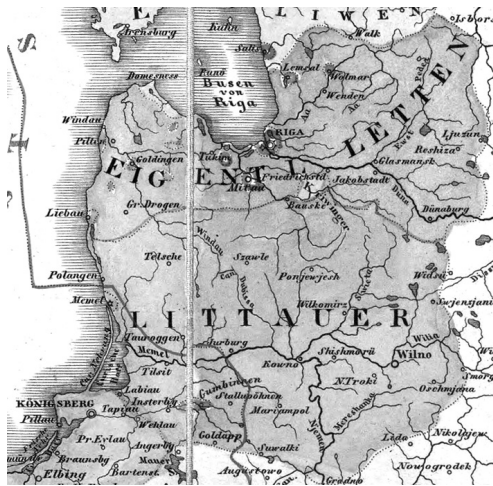
Pats A. Burba buvo susipažinęs su S. Daukanto rašytiniu palikimu, vėliau yra prisidėjęs net prie jo biografijos medžiagos publikavimo. Tiesa, 1881 m. kažin ar tuometinis klierikas tiek dar žinojo apie S. Daukantą, jo pažiūras į latvius ir jų sąsajas su lietuviais, bet juk tais metais Aleksandras bendravo su amžiumi vyresniu kunigu S. Gimžausku, kurio žinios ir pažiūros galėjo būti perduodamos tarpusavio pokalbiuose. S. Gimžauskas, bai-

³⁸ ZAILSKAITĖ, Deimantė. Latvių kalba lietuviams yra perkandama [Deimantės Zailskaitės interviu su Egle Žilinskaite-Šinkūniene]. *VU naujienos*, 2013-08-12 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/latviu-kalba-lietuviams-yra-perkandama/>>.

³⁹ Jono Šliūpo pozicija ir valstybingumo vizijų formavimasis XIX a. 9-ajame dešimtmetyje detaliau yra nagrinėjamas mokslo darbų rinkinyje, žr. VYŠNIAUSKAS, Arūnas (moksl. red.); GAIDIS, Ryšard; ŠVEC, Luboš. „Lietuviai ir lenkai“ (1887). *Jono Šliūpo pozicija ir valstybingumo vizijos XIX a. pabaigoje*: mokslinių darbų rinkinys. (Lietuvos valstybingumo paveldas / redakcinė kolegija: Arvydas Anušauskas ... [et al.]; t. 4). Vilnius, 2016. 296 p.

gęs realinę gimnaziją Daugpilyje, studijavęs Vilniaus kunigų seminarijoje ir Peterburgo dvasinėje akademijoje, apie S. Daukantą, latvius ir jų padėtį, kalbotyros mokslininkų nustatytą lietuvių ir latvių kalbų giminingumą ir t. t. turėjo sukaupęs žinių neabejotinai daugiau.

Nepamirškime, kad XIX a. lingvistiniai tyrimai Europoje padarė didžiulį šuolį, nemažai iširta nustatant išisinius kalbų plotus ir t. t. Etnografinę ir kalbinę padėtį žymintiuose žemėlapiuose lietuviai ir latviai nuo XIX a. vidurio dažnai buvo vaizduojami kaip vientisas giminingų kalbų arealas. Antai 1847 m. vokiečių publikuotame Europos etnografiniame žemėlapyje kaip išisinis plotas viena spalva pažymėtas lietuvių ir latvių gyvenamas plotas, apimant ir Prūsijos Karalystės teritorijoje, jos Rytų Prūsijos provincijoje, buvusias lietuviškai kalbėjusių gyventojų žemes.

1 pav. 1847 m. publikuoto spalvoto žemėlapio fragmentas, vaizduojantis lietuvių ir latvių gyvenamas teritorijas kaip vientisą arealą, pažymint jį viena (pilka) spalva⁴⁰. Iš pirmo žvilgsnio pažiūrėjus Panevėžys yra šio arealo centre, kaip geografiškai centrinis miestas.

Ar matė šį vokišką bei kitus panašius žemėlapius S. Gimžauskas, sunku pasakyti, bet jam nebuvo paslaptis, kad užsienio šalių filologai dėmesingai tiria lietuvių kalbą, kuria ir tobulina jos gramatiką, žavisi lietuvių liaudies

⁴⁰ *Ethnographische Karte von Europa. Auf F.v. Stülpnagel's geogr. Zeichnung zusammengestellt von Heinrich Berghaus. Potsdam im März 1845; im Stich vollendet November 1846, von Mädel II in Weimar. Gotha, bei Justus Perthes. 1847.*

dainomis ir t. t. Apie tai jis, kaip lietuvis, rašė su pagarba ir pasididžiavimu tiek savo 1879 m. išleistoje knygelėje *Ant Naujų Metų Lietuvai dovanėlė*⁴¹, tiek 1881 m. knygelėje *Lietuvos bičiulis*⁴², specialiai tam skirtuose straipsniuose. Tiek S. Gimžausko eilėse, tiek A. Burbos eilėraštyje išaukštinama gimtoji lietuvių kalba. Pavojus jai įžiūrimas visų pirma ne iš rusų ar vokiečių pusės, o dėl lenkų kalbos skverbimosi į lietuvių kalbos plotus ir lietuvių nutautėjimo, atsižadant gimtosios kalbos lenkų naudai.

Tai, kad A. Burba įžiūrėjo lietuvių ir latvių interesų bendrumą, rodo jo vėlesnė poezija. 1889 m. paskelboje poemoje „Senkaus Jurgis“⁴³ rasime tokią eilutę *Nevien Latvija – Lietuva Gudijoj vargdami*⁴⁴. Iš tikrųjų, nors latvių padėtis buvo geresnė už lietuvių, tačiau latgaliams, kurių dauguma buvo katalikai, spauda rašytine latgalių kalba lotynišku raidynu irgi buvo draudžiama. O nuo XIX a. 9-ojo dešimtmečio vidurio Rusijos valdžia labai sustiprino latvių žemių rusifikaciją, brutaliai kirsta per švietimą latvių ir vokiečių kalbomis, verčiant pereiti prie rusų kalbos. Dėl to, kai A. Burba rašė savo poemą „Senkaus Jurgis“, latvių kalbos vartojimas buvo labiau suvaržytas, palyginti su 1881 m., kai jis parašė „Sėnybinį aukurą“.

Latvijos ir Lietuvos kaip vientisos erdvės išskyrimas, akcentuojant vargimą Gudijos (čia reikia suprasti Rusijos imperijos) sudėtyje, rodo, kad A. Burba savo poemoje „Senkaus Jurgis“ jau nesitenkino vien kalbos teisių reikalavimais ir etniškai giminingų baltų tik kultūrinės saviraiškos aspiracijomis. Poetiškai buvo formuojamos ir politinės aspiracijos. Tuo pačiu metu, t. y. XIX a. 9-ojo dešimtmečio antroje pusėje, bendroji rusifikacijos politika labai sustiprėjo ir estų žemėse, tačiau A. Burba to nemini, nes estai, gyvenantys į šiaurę nuo latvių, lingvistiškai ir etniškai su lietuviais ir latviais nesusiję, jų A. Burba ir nebandė sieti politinio likimo prasme.

Poemoje „Senkaus Jurgis“ rašant apie praeitį kelis kartus minima *Letu tauta* įvairiais linksniais, tačiau šis terminas vartojamas ir išsakant ateities vizijas: *Tu vienybė Letu tautos pribuk kūveikiausei!*⁴⁵ O kitoje vietoje autorius mini žemaites, lietuves, prūses ir latves kaip visumą: *Žemaičiuokės, Lietuvātės, Prusatės, Latvatės / Jus milėkitės tarp savęs kaip Letu sesatės / Ir*

⁴¹ [GIMŽAUSKAS, Silvestras]. *Ant Nauju metu Lietuvai dovaniale*, p. 21–24.

⁴² [GIMŽAUSKAS, Silvestras]. *Lietuvos bičiulis*. [Klaipėda?; Ragainė?], [1881], p. 21–22.

⁴³ [BURBA, Aleksandras] Lakunas. *Senkaus Jurgis*. Ragainė, 1889.

⁴⁴ Ten pat, p. 30.

⁴⁵ Ten pat, p. 22.

*auginkit lietos vyrus tautą kas suglaustų / Kad Lietuva kožno szirdyj karsztą meilę jaustu*⁴⁶. Kadangi prūsų kalba jau buvo išnykusi, tai vartojant *Prusatės*, regis, turėta omenyje Prūsijos (Rytprūsių) lietuvės.

O „lietos vyrai“ čia veikiausiai yra perimti iš S. Daukanto, kuris, dirbdamas su senaisiais istoriniais šaltiniais ir žinodamas lietuviškų senoviškų karo dainų, tą žodį turėjo pažinti ir kaip senųjų karių, kunigaikščių kariaunos apibūdinimą. „Lietos vyrą“ rasime S. Daukanto 1845 m. išleistoje knygoje „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“. Daugiskaitą „lietos vyrai“ yra vartojęs ir M. Valančius. Kažin ar tą „lietos“ žodį A. Burba žinojo 1881 m., tačiau jis jam buvo nesvetimas ir vartojamas 1889 m. skelbtoje poemoje. O 1893 m. skelbdamas iš naujo savo eilėrašį „Senybinis aukuras“, naujoje redakcijoje A. Burba vietoj ankstesnio *teisybės vyrą* įrašė *lietos vyrą*⁴⁷.

Žodžio iš didžiosios raidės *Letu* susiejimas su žodžiu *tauta*, latvių moterų laikymas lietuvių, prūsių, žemaičių seserimis, čia, atrodo, reiškė toje A. Burbos 1889 m. paskelbtoje poemoje ir tam tikrą giliau istoriškai paremtą viziją, kurioje lietuviai, apimdami savo gentainius tiek Rusijos imperijoje, tiek Prūsijos karalystėje, kartu nori integruotis su latviais – atrodo, kad čia tais žodžiais *Letu tauta* norima apimti lietuvius (tiek Rusijos imperijoje, tiek Vokietijos reiche, Prūsijoje, o dar tiksliau Rytų Prūsijoje) ir latvius, t. y. plačiau istoriškai suprantamus etninius gentainius, kuriuos siejo giminingos kalbos. Jas apimantį baltų kalbų terminą dar 1845 m. pasiūlė vokiečių kalbininkas Georgas Heinrichas Ferdinandas Nesselmannas⁴⁸, tačiau lietuviai neskubėjo juo naudotis ir ieškojo kitų terminų. A. Burbos vartotas „Letų tauta“, atrodo, buvo vienas iš jų. Kai kurie vokiečių filologai dar iki G. H. F. Nesselmanno siūlė giminingas lietuvių, latvių ir prūsų kalbas apimti vienu *linguae Letticae* terminu, o šių kalbų vartotojus vokiškai vadinti – *Letten*. Su jais polemizuodamas G. H. F. Nesselmannas kaip tik ir pasiūlė kalbų šeimai įvardyti „baltiškų kalbų“ (*Baltische Sprachen*) terminą.

Vokiečių, lenkų, rusų, prancūzų, lotynų kalbas mokėjęs, skaitęs ir hebrajiškai⁴⁹, Vidiškių kunigas, pas kurį lankėsi klierikas A. Burba 1881 m., buvo

⁴⁶ Ten pat, p. 34.

⁴⁷ *Lietuviszkos dainos izš visur surinktos*, p. 191

⁴⁸ NESSELMANN, Georg Heinrich Ferdinand. *Die Sprache der alten Preussen, an ihren Ueberresten erläutert*. Berlin, 1845, p. XXIX.

⁴⁹ SUBAČIUS, Paulius. Įvadas. Iš Silvestras Gimžauskas. *Pamokslai*. Parengė Paulius Subačius ir Renata Taučiūtė. Vilnius, 2010, p. XI.

gana gerai susipažinęs su lietuvių kalbos ir tautosakos tyrinėtojų darbais užsienyje. Studijuodamas Peterburgo dvasinėje akademijoje S. Gimžauskas bendravo su Kazimieru Jauniumi, tuomet žymiausiu kalbotyrininku lietuviu. Tačiau tiek S. Gimžauskas, tiek A. Burba, tiek J. Šliūpas, tiek kiti lietuvių veikėjai „baltų“ kalbų ir genčių termino XIX a. pabaigoje nevartojo. O kai reikėdavo apimti lietuvius ir latvius, tai, pavyzdžiui, J. Šliūpas XIX a. pabaigoje bandė rašyti vienu žodžiu su brūkšneliu „lietuv-latviai“. K. Jaunius, vienu žodžiu apimdamas lietuvius, latvius ir išnykusius prūsus, vartojo aisčių terminą.

Tai neturėtų stebinti, nes ir tarp užsienio filologų G. H. F. Nesselmanno pasiūlytas baltų kalbų terminas įsitvirtino tik per ilgesnį laikotarpį ir labiau išpopuliarėjo XX amžiuje. Šį terminą nuo XIX a. vidurio intensyviai vartojo Baltijos vokiečiai, save kolektyviai įvardydami būtent kaip „baltus“ („Wir sind Balten!“)⁵⁰. Tai galėjo būti viena iš priežasčių, dėl ko lietuviai ir latviai neskubėjo šio termino savintis.

1847 m. publikuotas žemėlapis, kurio fragmentą pateikėme šiame straipsnyje (1 pav.), iš tikrųjų grafiškai buvo sudarytas 1845 m. kovo mėnesį pagal dar ankstesnį vokiečių kartografo F. von Stülpnagelio geografinį piešinį, t. y. parengtas tada, kai G. H. F. Nesselmanno siūlymas vartoti „baltiškų kalbų“ terminą dar buvo nepasirodęs, o tarp vokiečių kalbotyrininkų vyravo tendencija lietuvių ir latvių kalbų grupę, jai priskiriant ir išnykusią prūsų kalbą, vadinti vienu vardu – *Letten*. Šiuo vardu iki šiol vokiečiai vadina latvius. Minėto žemėlapio, vaizdavo tik gyvąsias Europos kalbas, legendoje „Letai“ (*Letten*) yra išskirti į atskirą kalbų grupę nurodant, kad jai priklauso: 1. tikrieji letai (1. *Eigentliche Letten*); 2. lietuviai (2. *Littauer*). Taip parodyta ir pačiame žemėlapyje.

J. Šliūpas siekė integruoti baltiškų kalbų arealą, keldamas bendros lietuvių ir latvių valstybės idėją politinio pobūdžio straipsniuose, o A. Burba baltišką bendrumą, išreiškdamas jį žodžiais *Letu tauta*, žymėjo eilėmis. 1881 m. savo istoriniame pažinime ir Lietuvos ateities vizijose A. Burba tiek toli dar nebuvo nuėjęs, tačiau vėlesni tekstai, būtent jo poema „Senkaus Jurgis“ leidžia kiek geriau suprasti jo ankstyvąją poeziją, jos atskiras vietas,

⁵⁰ KIVERIK, Indrek. Die Deutschbalten und die jungen Nationalbewegungen in den Ostseeprovinzen des Russischen Reiches 1885–1914/17. Iš *Menschen in Bewegung: Migration und Deportation aus dem Baltikum zwischen 1850 und 1950*. Lüneburg, 2011, p. 23.

kaip tam tikrus želmenis vėlesniems minčių ūgliams. Dėmesio verti ir kai kurie vėlesni A. Burbos tekstai, konkrečiai – vertimai iš latvių kalbos. Viena iš jų komentuodamas jis paminėjo „mūsų pusbrolių latvių“ tautišką prisikėlimą⁵¹.

Vis dėlto per ilgesnį laiką A. Burbos politinės pažiūros ir orientacijos, taip pat kai kurie apibūdinimai galėjo keistis. Atkreipsime dėmesį, kad eilėraščio „Senybinis aukuras“ 1893 m. redakcijos tekste eilutės *O bus padėjėjais gal kaimynai brolei* jau nebeliko, bet atsirado šios eilutės: *Kas broliams mažėsiams biszkį praregėjo, / Nes pons su valszczioniu kiek susigerėjo*⁵². Ar kartais čia „mažieji broliai“, pavartoti naudininko linksniu (*broliams mažėsiams*), nėra „pusbroliai latviai“? Tai yra latviai autoriaus sąmonėje galėjo išlikti giminingi lietuviams, bet jie jau ne „kaimynai broliai“, o yra tolimesni giminaičiai – „pusbroliai“? Tai hipotetinis klausimas, turintis tam tikrą istorinį pagrindą.

ALEKSANDRO BURBOS 1881 M. EILĖRAŠČIO PATRIOTIKA ISTORINIO SUPRATIMO POŽIŪRIU

Pas S. Gimžauską, jei spręstume iš 1881 m. eilėraščio teksto pagal 1885 m. publikaciją, A. Burba užtruko net kelias savaites. Tai atspindi šios eilutės: *Lietuvos bicziulis po keliu nedėliu / Liep man jau važiuoti nežinomų keliu*. Pagal 1893 m. redakciją tos eilutės parašytos jau kiek kitaip: „*Lietuvos Bicziūlis po kelių dienelių / Liep' man jau važiuoti nežinomų keliu*“⁵³. Taigi, pagal 1893 m. versiją A. Burba, apsistojęs pas S. Gimžauską, iki kelionės už Vidiškių nauju keliu turėjo užtrukti ne kelias „nedėlias“ (t. y. savaites), o kelias dienas, kas yra labiau įtikėtina. Būtent tos viešnagės metu A. Burba ir vyksta apie penkis varstus už Vidiškių pasižiūrėti senovinio aukuro. Tos viešnagės rezultatas – vienas iš patriotiškiausių eilėraščių lietuvių „ikiaušrinėje“ poezijoje. Savo leitmotyvų jis atitiko S. Gimžausko plėtotos poezijos kryptį – meilės Tėvynei Lietuvai deklaravimą ir gimtosios lietuvių kalbos išaukštinimą, kartu ir antilenkišką nusistatymą, kuris tapo lietuvių modernaus tautinio tapatumo formavimo ženkle.

⁵¹ [BURBA, Aleksandras]. *Kun. A. Burbos Prozaiški raštai*. [T. 2]. Shenandoah, Pa. 1900, p. 43.

⁵² *Lietuviszkos dainos isz visur surinktos*, p. 192.

⁵³ Ten pat, p. 190.

Tokiame istoriniame fone 1881 m. sueiliuotas A. Burbos kūrinys yra itin reikšmingas, leidžia įvertinti autoriaus patriotiškumo lygį kaip labai modernų tuometinėmis sąlygomis. Lietuva jame suprantama kaip teritorija, kurioje skamba lietuviškas žodis. S. Gimžausko eilėraščiuose, paskelbtuose rinkinyje *Lietuvos bičiulis*, tokia Lietuvos samprata buvo dar aiškiau išreikšta.

Šiuolaikinėje historiografijoje iškeliami S. Gimžausko neeilinė vieta lietuvių tautinio atgimimo veikėjų plejadoje, būtent XIX a. 8-ojo dešimtmečio antroje pusėje ir 9-ojo dešimtmečio pradžioje. Žemaičių vyskupas Motiejus Valančiaus buvo jau miręs (1875 m.), o lietuviškas laikraštis „Aušra“, skirtas caro valdomos Lietuvos dalies ir visiems pasaulyje išsisklaidžiusiems lietuviams, dar buvo nepasirodęs, jis pradėtas leisti tik 1883 m. pavasarį. Tyrinėtojo P. Subačiaus nuomone, tame laiko tarpe (po M. Valančiaus mirties iki „Aušros“ pasirodymo) nebuvo S. Gimžauskui prilygstančio lietuvių rašytojo bei švietėjo⁵⁴. Pats S. Gimžauskas savo įkvėpėju, matyt, laikė jo garbinamą vyskupą M. Valančių. Tai atspindi 1879 m. paskelbtas S. Gimžausko eilėraštis „Rauda“, skirtas mirusiam Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui⁵⁵. Knygoje *Lietuvos bičiulis* S. Gimžauskas tos raudos tekstą pakartojo, pakoreguodamas pavadinimą⁵⁶.

Laikotarpiu, kai S. Gimžauskas dirbo vikaru Žiežmariuose 1879 m. ir kunigu filialistu Vidiškėse nuo 1880 m. vasario iki 1883 m. gegužės mėnesio, laikomas produktyviausiu jo kūrybiniu laikotarpiu. Būtent 1881 m., atrodo, Rytų Prūsijoje išleidžiama jo lietuviškos kūrybos rinktinė *Lietuvos bičiulis*, nors pačioje 26 puslapių apimties knygelėje leidimo data ir autorius nenurodyti. Ar tik ne šio leidinio pasirodymas ir paskatino A. Burbą vyksti pas S. Gimžauską viešnagės? Juo labiau, kad pačiame A. Burbos eilėraštyje taip ir parašyta, kad *aukuro* pasižiūrėti liepė važiuoti būtent *Lietuvos bicziulis*, t. y. S. Gimžauskas įvardijamas pagal jo tais metais išleistos knygos pavadinimą. 1893 m. redakcijoje tai netgi paimta į kabutes ir abu žodžiai prade-

⁵⁴ SUBAČIUS, Paulius. Tautinio išsivadavimo kultūros žmogus: Įvadas. Iš GIMŽAUSKAS, Silvestras. *Lietuvos bicziulis*. Parengė, įvadą, komentarus ir žodynėlį parašė P. Subačius. Vilnius, 1996, p. 11.

⁵⁵ [GIMŽAUSKAS, Silvestras]. Rauda. Apie Motiejų Ziemeaicziū Viskupų, 1874 m. myrusį. Iš *Ant Nauju metu Lietuvai dovaniale*, p. 19–21.

⁵⁶ [GIMŽAUSKAS, Silvestras]. Rauda apė Motėju Ziemeaicziū Viskupu, 1875 m. Iš *Lietuvos bicziulis*, [1881], p. 19–20. Raudos pavadinimas 1881 m. pakoreguotas taisant faktinę klaidą ankstesnėje 1879 m. publikacijoje, mat M. Valančius mirė ne 1874, o 1875 metais. Matyt, tada, t. y. 1875 m., rauda ir buvo sukurta.

dami iš didžiosios raidės, antrame žodyje įterpiančiam vietoj *u* raidę *ú*, t. y. kaip knygos pavadinimo originale. Eilutė parašyta jau taip: „*Lietuvos Bicziiūlis po kelių dienelių*“⁵⁷. Knygoje *Lietuvos Bicziiūlis* leidimo vieta ir leidimo metai nenurodyti, todėl tyrinėtojų spėjimą, kad knyga buvo išleista 1881 m., reikėtų pagrįsti. A. Burbos 1881 m. parašytas eilėraštis netiesiogiai liudija, kad tais metais minėta S. Gimžausko knyga iš tikrųjų jau buvo pasirodžiusi.

Klieriką, jau 1880 m. pradėjusį literatūrinį darbą⁵⁸ – tėviškėje ir Vilniaus kunigų seminarijoje rašiusį eilėraščius, turėjo traukti lietuvis patriotas kunigas ir poetas, sugebėjęs tuometiniame užsienyje publikuoti savo lietuviškas knygas. Pasiesti jį iš Vilniaus juk buvo nesunku – kelios valandos geležinkeliu iki Ignalinos stoties ir paskui keli varstai, kuriuos buvo galima įveikti pasisamdžius vežiką. Eilėraštyje nurodoma, kad tai buvo žydas. Per pokalbį su juo jaunas poetas atskleidžia tam tikrą įtampą tarp kunigo (S. Gimžausko) ir vietinių žydų, kas gali būti paaiškinama tuo, kad pastarieji vertėsi alkoholio prekyba, o Vidiškių filijos dvasinis ganytojas kovojo su girtuokliavimu. Tokios mintys žydų atžvilgiu dar ryškesnės eilėraščio 1893 m. redakcijoje. Joje taip pat yra papildomų eilučių, iš kurių aiškėja, kad A. Burba į Vidiškes vyko pirmą kartą. Mat eiliuotai atpasakojęs savo pokalbį su vežiku, poetas rašo: *Gan man su žydeliu snekėti neb'tinka / Juk pirmą czion sykį man tenka važiūti, / Todėl mano akys aplink im' skrajoti*⁵⁹.

Eilėraštyje su apgailestavimu, net ašaras savo akyse paminint, A. Burba rašo, kad dėl lenkų kalbos perėmimo kai kur lietuvių kalba ir toliau nyksta, o už vis labiausiai – „ten Vilniaus kraštuose“. Įdomus čia žodžių derinys – Vilniaus kraštai. Ar tik A. Burba nebus pirmasis jį pavartojęs ir užrašęs lietuviškai? „Vilniaus krašto“ sąvoka plačiai tapo žinoma po 1920 m. lenkų ir lietuvių karinio konflikto. Tai buvo lietuvių vartojamas terminas, apibūdinant Lenkijos nuo Lietuvos atplėstas teritorijas kartu su Lietuvos sostine Vilniumi. Lenkai savo ruožtu po to konflikto vartojo terminą *Ziemia Wileńska* (Vilniaus žemė). Bet jau XIX a. 9-ojo dešimtmečio pradžioje A. Burbos pavartotas į geografinę sąvoką panašus pasakymas „Vilniaus kraštai“ rodė autoriaus supratimą apie šio miesto su jam artimesniais plotais, perimančiais lenkų kalbą, problemišką lietuvių kalbos interesų požiūriu.

⁵⁷ *Lietuvizskos dainos isz visur surinktos*, p. 190.

⁵⁸ BURBA, Aleksandras. Iš *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 1966, p. 286.

⁵⁹ *Lietuvizskos dainos isz visur surinktos*, p. 189.

A. Burbos eilėraštyje apeliuojama į brolius lietuvius, raginant juos vienyti, kartu smerkiant tuos Lietuvos bajorus ir kitus lietuvius, kurie savo gimtosios kalbos išsižada, kas prilyginama tėvynės išsižadėjimui. Jie netgi laikomi protiniu požiūriu nenormaliais žmonėmis. Vis dėlto A. Burbos eilėraštis baigiamas optimistine gaida, tikintis spartaus Lietuvos praregėjimo, kad ji greitų greitai matytų savo vaikus „liuosus“ nuo tamsos. Panašių minčių vėlgi randame ir pas S. Gimžauską, kurį A. Burba laikė savo mokytoju ir įkvėpėju.

Silvestrą Gimžauską iškėlus į kitą vietą, į Vidiškių filiją (ji priklausė Daugėliškio parapijai) 1883 m. buvo atkeltas Aleksandras Burba, jau baigęs dvasinę seminariją ir 1882 m. išventintas kunigu⁶⁰. Jis, neminėdamas savo pirmtako S. Gimžausko pavardės, savo autobiografiniuose užrašuose, kuriais pasinaudojo ir citavo J. Šliūpas, vėliau rašė: „Nusigabenus į Vidiszkę, kur buvo pirma kuningas lietuvis, dėl tautiszko sužadavimo jau menkai turėjau vargo, negut tiktai su vietiniu ponu, kurs yra kollatoriumi tos pilijos, o kizsasi į dvasiszku dalykus, jam nepriklausanczius.“⁶¹ Ši autobiografinė vieta leidžia kiek įdėmiau pasižiūrėti ir į 1881 m. eilėraščio eilutes, kuriose A. Burba rašė apie pirmąjį savo apsilankymą Vidiškėse. Eilėraštyje galima įžiūrėti tam tikrus subtiliai išreikšiamus priekaištus Vidiškių dvaro savininkui – bažnyčios patronui, kuris privalėjo rūpintis filijos bažnyčios materialiniu išlaikymu.

A. Burbos 1881 m. poetinėse eilutėse galima įžvelgti priekaištavimų dėl Vidiškių koplyčios menkumo, išreikšiamas pageidavimas, koks turėtų būti ponas, t. y. nesikištų į bažnytinius (dvasinius) reikalus ir nelenktyniautų su kunigais ir dvaro darbininkais, t. y. būtų savo vietoje pagal rangą (*Kad ponas but geras, bažnyczioj nekisztus, / Ir su kunigėleis, ir bernais neristus.*). 1893 m. versijoje užrašius *Ir su kunigėliais it bernais neristus*⁶², kunigų ypatingas aukštesnis statusas buvo dar labiau pabrėžtas.

Koplyčia, eilėraštyje įvardijama kaip *koplytėlė*, čia, kaip atrodo, yra Vidiškėse buvusi maža bažnytėlė. Veikiausiai S. Gimžauskas turėjo nesutari-

⁶⁰ Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje apie Aleksandrą Burbą randame tokį klaidinantį sakinį: „1882 baigęs Vilniaus kunigų seminariją kunigavo Žasliuose, Vidiškiuose, Labanore“, žr. RAKAUSKAS, Vytautas. Burba Aleksandras. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 3. Vilnius, 2003, p. 623. Iš tikrųjų Vidiškiai yra dabartiniame Ukmergės rajone, o Aleksandras Burba kunigavo dabartiniame Ignalinos rajone esančiose Vidiškėse.

⁶¹ [ŠLIŪPAS, Jonas]. *Lietuviszkieje rasztai ir rasztininkai*, p. 214.

⁶² *Lietuviszkos dainos isz visur surinktos*, p. 190.

mų su vietinio dvaro savininku, bažnyčios fundatoriaus įpėdiniu Ignacijumi Kaminskiu (Kamienskiu), kuris duodamas išlaikymą filijos bažnyčiai ir jos kunigui, matyt, per daug norėjo reguliuoti bažnytinius reikalus savo valdose. Įtampą galėjo sukelti ir paties kunigo pozicija dėl įtakos vietinei bendruomenei. Populiariojoje istorinėje literatūroje yra minimas faktas, kad jau pirmajame pamoksle Vidiškėse kunigas S. Gimžauskas, prabilęs lietuviškai, paklausė susirinkusiųjų: „Ko labiau bijote: „Dievo ar dvaro!“⁶³

Tokią įtampą tarp filialisto ir dvaro savininko A. Burba galbūt pastebėjo lankydamasis dar kaip klierikas svečiuose pas kunigą S. Gimžauską, tai poetiškai ir pabandė išreikšti 1881 m., akcentuodamas pageidavimą, kad ponas „bažnyczioj nekisztus“. O kai pats netrukus tapo Vidiškių filijos dvasiniu ganytoju, pajuto santykių su tuo pačiu dvaro savininku įtampą ir savo kailiu, rašydamas tuo klausimu autobiografiniuose užrašuose, kuriuos citavo J. Šliūpas 1890 m. paskelbtoje lietuvių literatūros istorijoje. Vidiškių dvaro savininkas Ignacijus Liudvikas Kaminskis (Kamienskis) mirė 1900 m.⁶⁴, testamentu palikęs lėšų naujos bažnyčios statybai, kuri po to ir buvo pastatyta. Dėl to priekaištai dėl senosios bažnytėlės (koplytėlės) menkumo, ko gero, turėjo paveikti dvarininko sąmonę.

Kažkokie A. Burbos asmeniniai nesutarimai kitame kontekste, susiję su asmeniu, kaip atrodo, iš Ruokiškės kaimo⁶⁵, atsispindi šiose 1881 m. versijos 1885 m. paskelbtose eilutėse: *Nors Rokiskės Szimkus, kaip girdžiu, man kanda*. Tačiau ką tai galėtų reikšti, dabar sunku pasakyti trūkstant papildomų šaltinių, praėjus daugiau kaip 130 metų nuo eilėraščio parašymo. Tuos asmeniškumus sunkiau interpretuoti nei pagrindinę autoriaus patriotinių minčių giją, nusidriekiančią per visą eilėrašį.

„Ikiaušriniu“ laikotarpiu išties nedaug turime autentiškų istorinių šaltinių, kurie atskleistų, kaip apmąstė Lietuvos būtį Rusijos imperijoje užaugę pirmieji po sukilimo augusios kartos lietuvių veikėjai, siekę mokslo ir vėdami troškimo pakeisti užguitą lietuvių kalbos padėtį. Vėliau rašytų aušrininkų, varpininkų ir kitų tautinio atgimimo srovių veikėjų atsiminimų, tiesa,

⁶³ CICĖNAS, Jeronimas. Tarp Daugėlišio ir Chicagos. Kun. Juozo Panavo jubiliejus. *Draugas*, 1961, birželio 23 d., Nr. 146, p. 4.

⁶⁴ BILKIS, Laimutis. Ignalinos miesto ir jo vardo raida bei kilmė, p. 282.

⁶⁵ Ruokiškės kaimas (деревня Ракишки) buvo Daugėlišio valsčiuje, nuo Vidiškių nutolęs keliolika kilometrų.

yra. Buvo net specialūs jubiliejiniai rinkiniai⁶⁶, jau nekalbant apie kai kurių veikėjų atskirai išleistus atsiminimus (J. Šliūpo, K. Griniaus ir kt.). Juose galima rasti įdomių dalykų apie vaikystės ir jaunystės metus XIX a. 8-ojo dešimtmečio pabaigoje–9-ojo dešimtmečio pradžioje, tačiau jei atsiminimai parašyti vėliau ar net daug vėliau⁶⁷, juose vis dėlto nugulė ir autorių gyventų vėlesnių laikotarpių lietuviško mąstymo dvasia ir faktų atranka, kai jau žinai, kaip klostėsi įvykių raida po aprašomų dalykų. Proginiai atsiminimai, parašyti jubiliejiniais leidiniais, apskritai pasižymi tam tikra apologetika. Dėl to XX a. užfiksuoti atsiminimai apie XIX amžių dažnai nėra tokie autentiški kaip tekstai, gimę XIX amžiuje dar iki jubiliejų.

Tai, kas A. Burbos parašyta 1881 m., tampa tarsi poetine nuotrauka, pagal kurią galima autentiškai matyti tuometinius lietuviško patriotizmo kontūrus. Pamatome tai, ką išvelgia nuvykęs į Rytų Aukštaitiją paviešėti lietuvių klierikas, veikiamas amžiumi vyresnio lietuvių kunigo patrioto minčių pasaulio. A. Burbos eilėraštis atspindi autoriaus supratimą, kad gimtosios kalbos išgelbėjimas leistų lemti viso lietuviškai kalbančio krašto likimą. Tuo jis buvo panašus į S. Gimžauską, apie kurį Amerikoje leidžiamas lietuvių katalikų savaitraštis „Žvaigždė“ 1911 m. rašė: „Lietuvių atgijimą įvyksiant tikėjo jis vien su prigimtos kalbos pakėlimu iš pažeminimo, kokiame ją norėjo palaikyti tuometiniai Lietuvos žemės gyventojai.“⁶⁸

Klierikas ir pradedantysis poetas eina S. Gimžausko pramintu taku ir būdamas 26 metų amžiaus sukuria eilėraštį, kuris rodo, kad Lietuvos idėja modernia prasme jau valdo. Tegu iš pradžių gal tik pavienius protus, bet nepamirškime, kad literatūra yra jėga, galinti keisti visuomenę. O literatūrų vaidmenį, poezijos ir apskritai beletristikos visuomeninę svarbą norėtume iliustruoti šia šiuolaikinės lietuvių literatūros tyrinėtojos iš Lenkijos Beatos Kalėbos mintimi: „Kaip žinoma, kas disponuoja patrauklia kalba, tas gali

⁶⁶ Pažymint 20 m. jubiliejų nuo „Aušros“ pasirodymo, „Varpas“ tam skyrė 1903 m. visą trečiąjį numerį, jame randame ir kai kurių aušrininkų atsiminimų. Tie tekstai po to buvo išleisti ir atskira brošiūra, žr. *Dvidešimtmetinės „Ausros“ sukaktuvės (1883–1903)*: [straipsnių rinkinys / red. J. Bagdonas]. Tilžė: [O. Mauderodės sp.], 1903. 62 p.

⁶⁷ Pažymint Vinco Kudirkos jubiliejų, 1924 m. buvo išleistas „Varpo“ jubiliejinis rinkinys, o rinkinys, skirtas Kaziui Griniui, išleistas 1926 m. Juose irgi randame įdomių atsiminimų apie „Varpo“ laikus. Žr. *Varpas: Vinco Kudirkos jubiliejinis numeris: 1924 m. lapkritis*. Kaunas: [„Varpo“ bendrovė], 1924 (Kaunas: „Varpo“ sp.). 210, [1] p.; *Varpas: įsteigtas 1889 metais: Dr. K. Griniaus jubiliejinis Nr. 1926 m.*: [straipsnių rinkinys]. Kaunas, 1926, (Kaunas: „Varpo“ b-vės sp.). 258, [1] p.

⁶⁸ Kunigas Silvestras Gimžaukas. *Žvaigždė*. 1911, balandžio 14 d., Nr. 15, p. 11.

valdyti diskursą, o kas turi diskursą, tas turi realią galią suteikti postūmį tikrovės permainai.“⁶⁹

Poezija yra ypatingas patrauklumo žodžiais menas. Vienaip ar kitaip tą kalbos galią permainoms turėjo suprasti A. Burba, užtai jis rašė eilėmis. Jo patriotinis eilėraštis nėra vien dabarties momentų fiksavimas su nukrypimais į praeitį, bet kartu ir tam tikras manifestas veikti, kovoti dėl Lietuvos lietuvių kalbos pagrindu, ją ginant, puoselėjant ir plėtojant. Žinoma, reikia atsižvelgti, kad nuo eilių parašymo 1881-aisiais iki jų paskelbimo 1885-aisiais praėjo ketveri metai. Teoriškai įmanoma manyti, kad prieš siųsdamas „Aušros“ redakcijai savo kūrinį poetas jį kiek pakoregavo. Gal tada atsirado, pavyzdžiui, intarpas apie *Rokiszškės Szimkų*, kuris galėjo „kąsti“ A. Burbai, kai šis Vidiškėse kunigavo 1883–1884 m.? Bet yra galima ir kita mąstymo kryptis, t. y. „Aušros“ redakcija, skelbdama A. Burbos kūrinį iš rankraščio, galėjo kai ką sutrumpinti ir paredaguoti. Tačiau vargu ar redakcija eilėraščių papildė savo nuožiūra.

Kad ir kaip ten būtų, paskaičiavus, kiek kartų eilėraštyje, jo 1885 m. skelbtoje versijoje, pavartotas *Lietuvos* vardas įvairiais linksniais, gauname 7 kartus. Žodis *tėvynė* pavartotas 8 kartus, o žodis *Lietuvis* (daugiskaita *Lietuviai*), visur parašytas iš didžiosios raidės, įvairiais linksniais – 9 kartus. Raskit kitą kokį nors eilėraščių, kuriame dar iki „Aušros“ laikų būtų tokie dažni žodžiai *Lietuva, tėvynė, lietuviai!* Dar pridurkime, kad eilėraštyje vieną kartą pavartotas žodis „lietuviškai“ (*Lietuviszkai*). O žodis *liūsybė* [laisvė] – 2 kartus, – vardininko ir kilmininko linksniais, be to, yra eilutė su šio žodžio šaknies būdvardžiu: *Ir vaikus-gi liūsus nū tamsos regėtum*. Laisvės reikalaujama ne atskiriems individams, ne apskritai asmens laisvės kaip abstraktaus idealo. Poetas, apeliuodamas į praeitį, kėlė tėvynainiams lietuvių kalbos išsilaisvinimo idėją. Laisvės Lietuvai ar laisvos Lietuvos lapidarinio reikalavimo tiesiogiai kaip ir nėra, bet eilėraščio žodžiai sukuria tokį minties lauką, kad jį skaitytojams pakliuvus jau lieka tik žingsnis iki minties, kad lietuviams reikia siekti tėvynės Lietuvos laisvės.

Jei žiūrėtume eilėraščio 1893 m. paskelbtąją versiją, tai joje Lietuvos vardas pavartotas net 11 kartų, žodis *tėvynė* įvairiais linksniais – 9 kartus, *liūsybė* – 4 kartus. Pagrindiniu priešu netiesiogiai įvardijama Rusija, Rusijos

⁶⁹ KALEBA, Beata. *Rozdroże. Literatura polska w kręgu litewskiego odrodzenia narodowego*. Kraków, 2016, p. 251.

imperija (*sziaurio szunybė*), o laisvės Lietuvai reikalavimas išsigrynina iki tokių eilučių: *Ak! broliai lietuviai! paliaukime snausti; / Pradėkime tikrai Lietuvai sanjausti; / Kas darbu, kas turtu prie jos prisidėkim, / Už savo liūsybę dirbti netingėkim, / Idant susilpnėtų veik sziaurio szunybė, / Lietuvai veikiausiai praausztų liūsybė*⁷⁰. Čia jau formuluojama platesnė lietuviško veikimo programa nei 1885-aisiais paskelbtose „Senybinio aukuro“ eilėse. Neapsiribojama vien gimtosios kalbos gaivinimo reikalavimais, aiškiau raginama prisidėti švietimu (tautinio sąmoningumo kėlimu), darbu ir turtėjimu, kas atitiko „varpininkų“ lietuviškojo pozityvizmo programines nuostatas, o laisvės Lietuvai siekis įgyja antirusišką konotaciją.

Verta priminti, kad žodžiai *nepriklausomybė*, *nepri gulmybė* tuometinėje lietuvių leksikoje dar nebuvo įsitvirtinę. Dėl to A. Burbos eilėraščio „Senybinis aukuras“ 1893 m. versijoje būtų galima aiškiau išvėlgti ir lietuviškai kalbančiosios Lietuvos išsilaisvinimo idėjinį užtaisą, siejant jį su lietuvių aktyvumu, kai nepriklausomybės siekio idėja yra išreiškiama kovos dėl „liuosybės“ terminu. Vis dėlto tai yra vėlesnė 1881 m. parašyto eilėraščio redakcija, kai A. Burba jau buvo labiau patyręs ir veikė Amerikoje, kur galiojo žodžio laisvė ir buvo galima spaudoje nevaržomai skelbti Lietuvos laisvinimo politines idėjas kovojant prieš Rusijos barbariškumą. Tokį radikalizmą atspindėjo Aleksandro Burbos ir Jono Šliūpo 1891 m. anglų kalba Baltimorėje išleista knygelė *Bestiality of the Russian czardom toward Lithuania*⁷¹.

IŠLIKĘS SENYBINIS AUKURAS

Sprendžiant iš eilėraščio konteksto, pas „Lietuvos bičiulį“ klierikas A. Burba viešėjo šiltuoju metų laiku, veikiausiai per 1881 m. vasaros atostogas. Klierikams praleisti bent dalį *vakacijų*⁷², kaip tada sakydavo, vykstant pas vieną ar kitą provincijos kunigą į kaimą, anuomet buvo įprastas dalykas. A. Burbos viešnagė pas S. Gimžauską turėjo būti jau užderėjus javams, bet dar iki rugiapjūtės. Juk javai yra paminėti: *Per dirvas be kelio bėgu dvasę gaudams /*

⁷⁰ *Lietuviszkos dainos isz visur surinktos*, p. 192.

⁷¹ BURBA, A. [Aleksandras]; SZLUPAS, J. [ŠLIŪPAS, Jonas]. *Bestiality of the Russian czardom toward Lithuania*. Baltimore, Md.: The Lithuanian Society of Sciences and Arts, 1891. 30 p.

⁷² Iš lotyniško žodžio *vacatio*. Šiuo terminu žymėtos ilgiausiai trunkančios vasaros atostogos pasibaigus mokslo metams.

Su kojoms isz vietu akmenėlius raudams, / Neveizdėziu, kur javai, kur pievos, kalnelis, / Bet žengiu per visus, it lekiqs pauksztelis.

Praleidus pas kunigą svečiuose bent kelias dienas buvo apie ką pasikalbėti, apmąstyti, veikiausiai ten, sugrįžus po *aukuro* aplankymo, ir buvo pradėtas rašyti „Senybinis aukuras“. Mat eilėraštyje autorius kelionės įspūdžius perteikia esamuju laiku, pateikia ryškias detales, kurios dar neišblėso ir atrodo kaip ką tik neseniai patirtos. Akmeninis *aukuras*, kurį aplankė jaunas poetas, tapo jo įkvėpimo šaltiniu. Brandintos mintys apie lietuvių istoriją ir kalbos likimą, Lietuvą ir jos ateitį, tikėjimą, sugulė į eiles, o senovinės, nuo pagonių laikų užsilikusios šventvietės aplankymas tampa nekasdienišku įvykiu. Poetas rašė apie tai, kaip dalyką, kurio pasižiūrėti džiugiai vyksta ir nepamirš iki mirties: *Su džiaugsmu važiuju norint paregėti / Ir atmintyj savo lik smerties turėti.*

Kodėl dar nepamačius *aukuro* galėjo kilti toks entuziazmas jį pamatyti, leidžia kiek suprasti prieš tai esančios eilutės, kuriomis perduodami „Lietuvos bičiulio“ žodžiai: *Už varstu buk penkiu yr aukuras senas, / Istorijoj kursai dar nėkur nemenas.* Kitaip sakant, S. Gimžausko suteikta informacija leido A. Burbai suprasti, kad to *senybinio aukuro* dar niekas kaip reikiant išsamiau istorinėje literatūroje neaprašė. O tai ir galėjo sukelti jaunuoliui polėkį tapti tuo pirmuoju, kuris tai padarys eilėmis. Ar ne dėl to jis taip nekantraudamas ir skubėjo lėkti iš vežimo „per dirvas be kelio“ prie *aukuro seno*? Gili praeitis, įsiamžinusi gamtos paminkle, kuris vis dėlto traktuojamas kaip protėvių veiklos rezultatas, žadina poeto vaizduotę. Yra apie ką rašyti, yra ką skelbti tautiečiams gimtąja kalba.

1885 m. skelbiant eilėrašį 1886 metų „Aušros“ kalendoriuje, pavadinime šalia žodžio *aukuras* yra žodis *altorius*, paimtas į skliaustus. Ar tai padaryta redakcijos nuožiūra, ar paties autoriaus – nėra aišku. Skliaustai lyg ir rodo, kad žodis juose yra aiškinamojo pobūdžio, apeliuojant į skaitytojus, kurie galėjo nesuprasti, ką reiškia prieš tai esantis žodis *aukuras*.

Viena vėlesnė detalė leistų vis dėlto manyti, kad autoriaus rankraštiniame tekste pirminis pavadinimas galėjo būti tik iš dviejų žodžių. Mat jau minėtoje J. Šliūpo lietuvių literatūros istorijoje, kurioje daug remtasi paties į Ameriką atvykusio A. Burbos suteikta informacija, pateikiant ilgas citatas iš jo autobiografinio teksto, yra parašyta taip: „Sziaip jo keli rasztai yra patilpę „Auszroje“ (k. a. Viltis, Lukokim, Senybinis Aukuras), <...>“⁷³ Taigi 1890 m.

⁷³ [ŠLIŪPAS, Jonas]. *Lietuviszkieje rasztai ir rasztininkai*, p. 218.

išspausdintoje lietuvių literatūros istorijoje nurodomas kūrinio pavadinimas yra „Senybinis Aukuras“, daiktavardį parašant iš didžiosios raidės ir praleidžiant po to esantį žodį skliaustuose, kurie buvo skelbiant 1885 metais. *Lietuviškosios enciklopedijos* 1936 m. paskelbtame straipsnyje, skirtame Aleksandrui Burbai, Vaclovas Biržiška taip pat nurodė eilėraščio pavadinimą tik iš dviejų žodžių: „1881 parašė Senybinį aukurą, išsp. Aušros Kal. 1885.“⁷⁴ Vadinasi, akademinio pobūdžio ir enciklopedinėje literatūroje jau įteisintas A. Burbos eilėraščio pavadinimo užrašymas dviem žodžiais – „Senybinis aukuras“.

Gali kilti klausimas, kodėl spausdinant „Aušros“ kalendoriuje 1885 m. reikėjo aiškinamojo žodžio skliaustuose? Mums atrodantis įprastas žodis *aukuras* XIX amžiuje iš tikrųjų dar buvo mažai kam žinomas. Akademinėje literatūroje diskutuojama, ar tai senas baltiškės kilmės žodis, ar S. Daukanto sukurtas naujadaras⁷⁵. Pažymėtina, kad S. Daukanto tekstuose žodis *aukuras* irgi buvo paaiškinamas žodžiu *altorius*. Pavyzdžiui: „Čia priešaky tos koplyčios stovėjęs aukuras, arba altorius, <...>“⁷⁶ O tai, kad ir A. Burbos eilėraščio pavadinime panašiai aiškinamuju aspektu atsitinka, liudija, jog tuomet, XIX a. 9-ajame dešimtmetyje, žodis *aukuras* dar kai kam galėjo būti nesuprantamas. Juo žymima pagoniškos šventvietės akmuo ar akmenų konstrukcija, kurioje buvo aukojama ir deginama, bet nuo pagoniškų laikų jau buvo praėję daug laiko. Dėl to skliaustuose papildomai rašomas labiau įprastas *altorius*, žinomas visiems krikščionims.

Toks sugretinimas leido skaitytojui suprasti, kad kaip lotyniškos kilmės žodis *altorius* yra centrinė vieta krikščionių bažnyčioje, taip „prabočiams“ pagonims tokia vieta buvo *aukuras*. Kita vertus, nepamirškime, kad Rusijos imperijoje XIX a. rusų kalba viena iš altoriaus reikšmių buvo paaukštinta vieta, kurioje įvairių tikėjimų atstovai pagal savo ritualus aukojo Dievui. Tokia altoriaus viena iš sampratų buvo užfiksuota XIX a. viduryje Vladimiro Dalio sudarytame didžiarusių gyvosios kalbos aiškinamajame žodyne.

⁷⁴ [BIRŽIŠKA, Vaclovas] Vc. B-ka. Op. cit., sk. 1119.

⁷⁵ Iš naujesnių paminėsime šiuos: SUBAČIUS, Giedrius. Kelios istorinės pastabos apie žodį *auka*. *Baltistica*, 2007, t. 42 (1), p. 133–134; RAZAUSKAS, Dainius. Auka ir aukuras. Žodžių kilmė bei semantinė motyvacija. *Acta Linguistica Lithuanica*, 2008, t. 58, p. 17–51; KABAŠINSKAITĖ, Birutė. Dar kartą apie lie. *auka* kilmę. *Baltistica*, 2016, t. 51 (1), p. 61–79.

⁷⁶ Cituojama pagal RAZAUSKAS, Dainius. Auka ir aukuras..., p. 18.

1880 m. kaip tik išėjo jo antrojo leidimo I tomas, kuriame rasime ir žodžio *алтарь* paaiškinimus⁷⁷.

Rusiškoje literatūroje šis terminas buvo taikomas ir A. Burbos aplankytam *aukų akmeniui* įvardyti. *Aukurą* sunku tiksliai išversti į kitas kalbas vienu žodžiu, o *altorius*, turintis atitikmenis daugelyje kalbų, čia pasirodė kaip artimiausias savo esme terminas, suprantamas ir kitomis kalbomis. Nors rusų kalboje yra žodis *жертвенник*, tačiau rusų tyrinėtojas F. Pokrovskis 1893 m. rusiškai pavartojo terminą *алтарь* nurodydamas, kad Zakamenkos kaimo valstiečių žemėje yra akmens stulpas, sudarytas iš lauko akmenų ir akmenėlių, – „pagal legendą tai pagonių altorius“⁷⁸.

Aukuro terminą vartojo S. Gimžauskas. Jis 1885 m. vasario 11 d. laiške Mečislovui Davainiui-Silvestraičiui, aprašinėdamas piliakalnius, milžinkapius ir kitas atminties vietas Vilniaus gubernijoje, mini ir senovinį *aukurą*: „Vidiškių parakvijoje (10 verstų nuo trukto Ignalino) netoli kiemo **Untakminės** yra užsilaikęs senobiškas lietuvių aukuras, mūrytas iš akmenų, kur kas didesnis už tą, ką Vilniaus Katedroje po Š[v]. Stanislovo altoriumi pasiliko.“⁷⁹

Taiigi, *aukuras* suprastas ne kaip pritaikytas apeigoms vientisas akmuo, o sumūrytas iš mažesnių akmenėlių. Tokį supratimą randame ir A. Burbos eilėraštyje, kuriame pažymima, kad *aukuras* tik iš tolo lyg akmuo išrodo, tokiu yra laikomas (*Jisai ir šę dieną po szimtais meteliu / Yra paskaitytas tarpo akmenėliu*). Geriau pažvelgus tai yra *muras tvirczausias*. Toliau eilėraštyje iškeliama prabočių ir jų šventikų (kuningų) karščiausia meilė tėvynei ir kalbai, kad *aukurą tokį užmuryt mokėjo*. A. Burba iškelia to mūro ilgaamžiškumą, kartu darydamas išvadą, kad istorijoje tai neeilinis dalykas: *Istoriją raszant – negana gal kertės*.

Reikėtų trumpai aptarti ir A. Burbos pavartotą žodį *senybinis*. „Lietuvių kalbos žodyno“ duomenų bazėje *lkz.lt* randame nurodytas keturias šio žodžio reikšmes: 1. seniau vartotas, seniau padarytas / seniau susidaręs, susi-

⁷⁷ Толковый словарь живаго великорускаго языка Владимира Даля. Т. 1. С-Петербург; Москва, 1880, p. 12.

⁷⁸ ПОКРОВСКИЙ, Ф. В. *Археологическая карта Виленской губернии*. Вильна, 1893, p. 51. Citatą originalo kalba žiūrėkite šio straipsnio 114-oje išnašoje.

⁷⁹ GIMŽAUSKAS, Silvestras. *Lietuvos bicziulis*. Parengė, įvadą, komentarus ir žodynelį parašė Paulius Subačius. Vilnius, 1996, p. 234. Vidiškės iš tikrųjų tuo metu dar nebuvo parapijos centras, o tik Daugėlišio parapijos filija, t. y. parapijos dalis su savo bažnyčia.

formavęs; 2. seniai praėjęs (apie laiką); 3. seniau gimęs, priklausantis senajai kartai; 4. kuris laikosi senovės papročių, įpročių, gyvenimo būdo. Pastaroji reikšmė užfiksuota Daugėliškyje, kurio valsčiui administraciškai tada kaip tik ir priklausė A. Burbos eilėraštyje minimos gyvenvietės: Ignalina (*Ignalyną*), Vidiškės (*Vydiszkę*), Dūdės (*Dudu dvarelis*) ir „Untakminio“ kiamas (dabar Antakmenės kaimas). Akivaizdu, kad A. Burbos eilėraščio pavadinimas „Senybinis aukuras“ yra trumpas, bet prasmingas.

XX a. antroje pusėje sakinio paveldo rinkėjai yra užrašę pasakojimų, kuriuose vartojamas derinys „senybinis aukuras“, kalbant apie Ignalinos rajono Vidiškių seniūnijos Kukoriškės akmenį⁸⁰. Yra užfiksuotas ir pasakymas „Ties Untakmenės sodžiaus aukuro akmuo“⁸¹. Prisiminus, kad S. Gimžauskas, o po jo ir A. Burba kunigavo Vidiškėse, vietiniai galėjo *aukuro* ir *senybinio aukuro* žodžius perimti iš jų, pritaikydami šį derinį Kukoriškės akmeniui. Terminas „aukų akmenis“ vartojimas buvo žinomas jau anksčiau, tai fiksuota šaltiniuose lenkų kalba. Bet ar vietiniai gyventojai iki S. Gimžausko ir A. Burbos kunigavimo vartojo terminą *aukuras*, tikriems įrodymams trūksta šaltinių.

Gamtos sukurtas suakmenėjęs objektas, primenantis riedulį, bet kartu ir uolą, iki dabar yra išlikęs teritorijoje tarp Antakmenės ir Dūdų kaimų gyvenviečių. 1997 m. jis įtrauktas į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą kaip archeologinis paminklas, aprašyme pavadinimui pavartojant žodį „akmuo“, kompleksiskai kartu su greta esančia kalva, kultūros vertybės aprašyme įvardyta kaip „kalnas“. Kompleksui „Kalnas ir akmuo“ 2005 m. suteiktas unikalus kodas 23160⁸², o komplekso sudėtinė dalis „Akmuo“ su unikaliu kodu 1953 įtrauktas į Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymą kaip moksliniam pažinimui saugoma nekilnojamoji kultūros vertybė⁸³. 2016 m. šis objektas, įvardytas jau kaip „Antakmenės

⁸⁰ VAITKEVIČIUS, Vykintas. *Senosios Lietuvos šventvietės...*, p. 343–344.

⁸¹ Ten pat, p. 322.

⁸² Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registro objektas „Kalnas ir akmuo“ (unikalus objekto kodas 23160) [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą prie kultūros vertybės aprašymo registre: <<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/9870D9F9-1F1F-4181-BC0A-56AC217D5FA8>>.

⁸³ Lietuvos Respublikos Kultūros ministro 2005 m. balandžio 29 d. įsakymas Nr. ĮV-190 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių pripažinimo saugomomis“ [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.255363>>.

konglomeratas“, paskelbtas ir valstybės saugomu geologiniu gamtos paveldo objektu⁸⁴.

Objektas lietuvių sunormintoje kalboje pagal dabartinę administracinę skirstymą yra vadinamas *Antakmenės akmeniu* arba *Antakmenės auku akmeniu*, nors tyrinėtojai jau anksčiau kėlė idėją, kad pavadinimas „akmuo“ čia nėra visai tinkamas. Prie jo archeologinius kasinėjimus vykdęs Vytautas Urbanavičius yra pavartojęs terminą „suakmenėjęs žvirgždo luitas“⁸⁵. Dabar laikoma, kad pagal geologinę sandarą tai yra konglomerato uola, – į uolą susicementavęs žvyras, gargždas, nedideli akmenukai. Dėl to ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. vasario 8 d. įsakyme buvo pavadintas *Antakmenės konglomeratu*. Geologų nuomone, šį konglomeratą sukūrė gamtiniai procesai, tačiau V. Urbanavičiaus ekspedicijos archeologiniai kasinėjimai palei objektą, taip pat užrašyti žmonių pasakojimai patvirtina, kad prie šio gamtos paminklo buvo aukojama, deginama. Vadinasi, realiai tai buvo pagoniško tikėjimo tradicijų palaikymo patvirtinimas, pagrindžiantis *aukų akmens*, *aukuro* vardus.

Iki 1940 m. čia vykdavo Joninių šventimas, 2017 m. ši tradicija buvo atgaivinta. Laikraštyje „Mūsų Ignalina“ pasirodžiusiame skelbime, pasirašytame Dūdų krašto bendruomenės pirmininkės Ritos Čiučiurkienės, birželio 24 dieną rinktis švęsti Joninių kviečiama „prie geologinio-mitologinio Antakmenės akmens“⁸⁶. Kitame laikraščio numeryje anonsuojant renginį raginama rinktis ne prie Antakmenės konglomerato, uolos ar luito, o prie

⁸⁴ *Antakmenės konglomeratas. Valstybės saugomas geologinis gamtos paveldo objektas* [lokalizacijos dokumentą 2016-02-04 pasirašė Lietuvos Respublikos aplinkos ministras Kęstutis Trečiokas, bendrą objektų sąrašą ministras pasirašė 2016 m. vasario 8 d. įsakymu Nr. D1-88 (identifikacinis kodas Teisės aktų registre – 2016-02673)]. Ministro 2016 m. vasario 4 d. pasirašytame lokalizacijos dokumente su aerografinėje nuotraukoje pažymėtu raudonu tašku ir užrašu prie jo *Antakmenės konglomeratas* nurodoma taip: Utenos apskritis, Ignalinos r. savivaldybė, Kazitiškio sen., Antakmenės k., Ignalinos Miškų urėdijos Daugėliškio girininkijos (2499 kv., 11 skl.) teritorija (LKS-94 koordinatės 641986, 6147158) [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vstt.lt/VI/files/File/Gamtos%20paveldo%20objektai/Antakmenes_konglomeratas.pdf>.

⁸⁵ URBANAVIČIUS, Vytautas. Mitologinių akmenų tyrinėjimai 1970–1971 m. Iš *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais*: (medžiaga konferencijai, skirtai 1970 ir 1971 m. archeologinių ir etnografinių ekspedicijų rezultatams apsvarstyti, Vilnius, 1972 m. gegužės 11–12 d.). Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas; [atsakingi redaktoriai: Adolfas Tautavičius, Vitalis Morkūnas]. Vilnius, [Lietuvos TSR MA], 1972, p. 83.

⁸⁶ ČIUČIURKIENĖ, Rita. [Skelbimas]. *Mūsų Ignalina*, 2017, birželio 16 d., Nr. 44, p. 3.

„Antakmenės Aukų akmenis“⁸⁷. Geologiškai tikslesnis objekto pavadinimas vargu ar būtų patrauklus, kai minime jo ir žmonių santykį, dvasinius dalykus, tikėjimą, papročius.

Dabartiniai tyrinėtojai spėja, kad ši vieta buvo senųjų baltų pagoniško tikėjimo Perkūno šventvietė⁸⁸. Pasirodo, ir A. Burba panašiai manė: jo eilėraštyje „Senybinis aukuras“ Perkūno vardas paminėtas du kartus, į jį netgi kreipiamasi: *Perkunai dievaiti!* (1893 m. versijoje – *Perkune dievaiti!*⁸⁹). Poeto klausimas Perkūnui, kodėl jis nesuskaldo lyg akmenis iš toliau išrodančio aukuro, galėjo būti retorinis, bet nebūtinai. Mat liaudyje buvo tikima, kad Perkūnas „daugiau muša į raudonakmenis, o į juodakmenis nemuša“⁹⁰. 2017 m. rudenį asmeniškai apžiūrėjęs šį *senybinį aukurą*, galiu konstatuoti, kad jis yra tamsus ir gali būti priskiriamas prie „juodakmenių“, raudonumo jame nematyti.

Vietiniai gyventojai nuo seno šį iš tradicijos garbinamą objektą laikė akmeniu, iš to ir kilęs artimiausio kaimo pavadinimas Antakmenė⁹¹, tarmiškai – *Untakminis* (A. Burbos 1881 m. eilėraštyje pavartotas kilmininko linksniu *Untakminio*), *Untakminė* (S. Gimžausko 1885 m. lietuviškame laiške – kilmininko linksniu *Untakminės*). Yra išlikusios šio kaimo senos kapinaitės, kapus mini ir A. Burba savo eilėraštyje kaip gražiai sutvarkytus. Tai, kad įsitvirtino moteriškosios giminės pavadinimas, galėjo turėti įtakos tarimas ir užrašymas lenkų kalba *Untakmenia*, ir lenkiškai spausdintuose šaltiniuose įtvirtintas kaimo pavadinimas *Zakamionka*⁹². Lenkams apskritai buvo nebūdinga perimant lietuviškus pavadinimus ir pritaikant lenkų kalbai išlaikyti galūnes -is, -ys, -as, -us, -ės. Carinėje Rusijoje iš lenkų pavadinimą perėmė rusai, užrašydami jį *Закаменка* (*Zakamenka*), kas neturėtų stebinti, nes perimti suslavintą pavadinimą į kitą slavų kalbą yra lengviau. Lietuvių kalbininkai, pritaikydami bendrinės kalbos taisykles, XX a. kaimo

⁸⁷ Joninės prie Antakmenės aukų akmenis. *Mūsų Ignalina*, 2017, birželio 23 d., Nr. 46, p. 1.

⁸⁸ VAITKEVIČIENĖ, Daiva; VAITKEVIČIUS, Vykintas. Naujojo Daugėlišio padavimai. *Tautosakos darbai*, 1996, t. 5 (12), p. 186.

⁸⁹ *Lietuvizkos dainos iš visur surinktos*, p. 191.

⁹⁰ BALYS, Jonas. Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose. *Tautosakos darbai*, 1937, t. 3, p. 159.

⁹¹ *Lietuvos vietovardžių žodynas*. T. I (A–B). [Laimutis Bilkis, Marija Razmukaitė, Vitalija Maciejauskienė]. Vilnius, 2009, p. 114.

⁹² ANONIM. Obszar języka litewskiego w gub. Wilenskiej. Iš *Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne wydawane staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie*. T. III. 1898, Dział II, p. 51.

pavadinimą buvo užrašę vyriškąja gimine *Antakmenis*⁹³, bet vėliau įteisino moteriškąja gimine *Antakmenė*, kas galioja ir dabar.

A. Burbos eilutės *Kapai ant kalnelio gražei aptaisyti / Untakminio kiemo, puszims apkaiszyti* leistų teigti, kad žodis *kiemas* čia yra vartojamas kaimo prasme, juk tai bendri viso kaimo kapai, išlikę iki mūsų dienų. „Lietuvių kalbos žodyno“ duomenų bazėje *lkz.lt* iš tikrųjų žodžio *kiemas* viena iš reikšmių yra nurodoma *kaimas*. *Kiomas* ir *kaimas*, kaip ir pats žodis *akmuo*, yra vyriškosios giminės, todėl A. Burbai natūraliai galėjo pasirodyti vartoti *Untakminio* kaip vyriškosios giminės tikrinį vardą. Kita vertus, tokį vietovės pavadinimą vyriškąja gimine jis galėjo girdėti iš vietinių. Eilėraštyje A. Burba vartojo ir žodį „kaimų“, paminėdamas, kad juos pravažiuoja pakeičiui link *aukuro* (*Kiek kaimų praleidus – szit Dudu dvarelis*). O Untakminiui apibūdinti „kiemo“ pavadinimą jis galėjo pasirinkti galbūt ir stilistiniais sumetimais.

Į kaimo ir kiemo prasmių santykį istoriškai reikėtų vis dėlto dar pasigilinti, įtraukiant papildomos medžiagos. Galimas dalykas, kad A. Burba, pavartodamas *Untakminio kiemo*, norėjo pažymėti, kad kapinės yra ne pačioje kaimo gyvenvietėje su pastatais, o netoliese, miškelyje, prie kaimo. Žodžio *kiemo* įterpimas galėjo tą niuansą išreikšti, turint omenyje teritorinę kapinių vietos priklausomybę kaimui. Pagal tokią logiką *aukuras* buvo jau už kaimo teritorijos ribos, bet nenutolęs – „netoli kiemo **Untakminės**“, kaip S. Gimžauskas rašė minėtame 1885 m. laiške M. Davainiui-Silvestraičiui.

KULTŪRINIAI KRAŠTOVAIZDŽIO ŽVALGYMAI TARP DŪDOS UPELIO IR ANTAKMENĖS KAIMO (*UNTAKMINIO, ARBA ZAKAMIONKOS*)

Duomenų apie šį senovės paminklą dar 1842 m. lenkiškai pateikė Eustachijus Tiškevičius (Eustachy Tyszkiewicz), parašęs kelis sakinius. Išvertus į lietuvių kalbą jie skamba taip: „Vilniaus gubernijoje, Užnerio pavieta [apskrityje], arti Daugėlišio seniūnijos, Dūdų kaime, randasi pagoniškas aukojimų akmuo, didokas, pailgas, iki šiol paprastos liaudies garbinamas. Jei

⁹³ 1958 m. išleistoje Petro Tarasenos knygoje pateiktame „Istorinių Lietuvos akmenų sąrašė“ pagal buvusį administracinį suskirstymą Dūkšto rajone nurodoma: „Antakmenio km, Antakmenio ap., Stalino vardo kolūkis. Yra akmuo su dubenimis <...>“. Žr.: TARASENKA, Petras. *Pėdos akmenyje (Lietuvos istoriniai akmenys)*. Vilnius, 1958, p. 69.

padavimas apie jį yra teisingas, tai tas akmuo yra retas ir beveik vienintelis [toks] Lietuvoje paminklas.⁹⁴

Dailininkas Napoleonas Orda, aplankęs šį objektą apie 1875–1877 m., jį nupiešė iš natūros. Pagal tą piešinį buvo parengta litografija, kurios atvaizdas įtrauktas į dailininko *Lenkijos istorinių vaizdų albumą* su priedu lenkų ir prancūzų kalbomis⁹⁵. Pateikiame šį tekstą iš albumo abiem kalbomis.

DUDY

(G. Wileńska)

Na polach, należących do Ludwika Radeckiego Mikulicza stoi mur z drobnych kamyków złożony, jeden z najdawniejszych pogańskich zabytków na Litwie. Lud zowie go kamieniem ofiarnym.

Sur les champs appartenant à Louis Radecki Mikulicz se trouve un mur construit en cailloux un des plus anciens vestiges des temps payens en Lithuanie. Le peuple le nomme pierre du sacrifice.

Išverstas į lietuvių kalbą tekstas skamba taip:

DŪDOS

(Vilniaus g. [gubernija])

Liudvikui Radeckiui Mikuličiui priklausančiuose laukuose stovi iš smulkių akmenėlių sudarytas mūras, vienas seniausių pagoniško paminklų Lietuvoje. Liaudis jį vadina aukų akmeniu.

⁹⁴ TYSZKIEWICZ, Eustachy. *Rzut oka na źródła archeologii krajowej, czyli opisanie niektórych zabytków starożytności odkrytych w zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego*. Wilno, 1842, p. 43–44.

⁹⁵ ORDA, Napoleon. [107] Dudy (Gubernia Wileńska). *Album widoków historycznych Polski*. Seria 3. Warszawa: Gebethner i Wolff; Litografia Maxymiljana Fajansa, 1873–1883.

2 pav. Napoleono Ordos albume pateiktas „iš smulkių akmenėlių“ sudaryto mūro, liaudies vadinamo *aukų akmeniu*, litografinis atspaudas⁹⁶.

Taigi, liaudies vadinamas *aukų akmuo* buvo privačioje žemėje, laukuose, kurie priklausė Liudvikui Radeckiui Mikuličiui (Ludwik Radecki Mikulicz). Pasižiūrėjus į Lenkijos karalystės ir kitų slaviškų kraštų žodyną, jo 1881 m. publikuotą 2-ąjį tomą, randame, kad Radeckiai Mikuličiai Dūdų dvarą (Dudy) su palivarku valdė nuo 1836 m. Ten taip pat nurodoma, kad šalia dvaro yra pagoniškas altorius (*ołtarz pogański*), kurio vaizdas randamas N. Ordos albume⁹⁷. Kyla klausimas, ar L. R. Mikuličiui priklausė medžiais apaugusios kalvos teritorija su gretimo kaimo kapinėmis? Ar vietiniai gyventojai turėjo prašyti jo leidimo laidoti artimuosius, kai jau ten nuo seno gulėjo jų giminaičių palaikai? Vargu... Juo labiau, kad žemės, laukai ir miškas yra atskiros nuosavybės kategorijos. Juk ir A. Burba apie tas kapines rašo kaip apie miškelio tęsinį: *Ten toliaus kalneli, nedidis miszkelis, / Kapai ant kalnelio gražei aptaisyti / Untakminio kiemo, puszims apkaiszyti.*

N. Ordos piešinio litografijoje medžių ant kalnelių šiek tiek matyti, tačiau miškelis netilpo į piešinį, nes tai nebuvo jo pagrindinis vaizdavimo objektas. O jei pažvelgtume į aerografinę nuotrauką, pasirašytą Aplinkos apsaugos ministro 2016 m. vasario 4 d.⁹⁸, ten matytume, kad *Antakmenės*

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Wyd. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, J. Krzywickiego i W. Walewskiego. T. 2. Warszawa: nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1881, p. 208–209.

⁹⁸ Žr. 84-ą išnašą.

konglomeratas iš tikrųjų yra prie nedidelio miškelio. Dėl to šis valstybės saugomas geologinio paveldo objektas dabar priklauso ne kam kitam, o Ignalinos miškų urėdijos Daugėlišio girininkijos teritorijai. Kita vertus, iš dabartinės aerografinės nuotraukos matoma, kad konglomeratas yra laukymėje, supamoje medžių. Dėl to anksčiau, kai dar gal ir medžių bei krūmų mažiau būta, tas plotas tikrai galėjo būti apiriamas ir apsėjamas, naudojamas ganykloms. Taip sugretinus duomenis net būtų galima daryti išvadą, kad klierikas 1881 m. iš vežimo lėkdamas prie *aukuro* išmindė Liudviko Radeckio Mikuličiaus laukų arimus ir javus!

E. Tiškevičius objektą priskyrė prie akmenų, N. Orda pavadino jį mūru, sudarytu iš smulkesnių akmenėlių, o F. Pokrovskis pavadino stulpu iš akmenų ir akmenėlių. Dabartinis objekto vaizdas iš dalies skiriasi nuo to, kurį nupaisė N. Orda, bet reikia atsižvelgti, kad XX a. pradžioje tą *aukų akmenį* bandyta sprogdinti, jis kiek nukentėjo, kaip atrodo, ir Antrojo pasaulinio karo metais⁹⁹. Per daugiau kaip šimtą metų paveikė ir klimato sąlygos. Be to, kiek pasikeitė aplinka dėl kraštovaizdžio pokyčių, užaugusių medžių ir kitos augmenijos. 2017 m. darytoje nuotraukoje (3 pav.) konglomeratas stipriai apaugęs samanomis, jų nematyti N. Ordos atvaizde. Samanų ant *aukuro* nemini ir A. Burba. Pagal N. Ordos piešinių parengtoje litografijoje *aukų akmens* papėdėje įžiūrime kažkokius stambesnius nei paprasta žolė augalus. Tarp jų galėjo būti ir paparčių, kuriuos matome šiuolaikinėje nuotraukoje (3 pav.). O jei taip, tai Joninių šventimas toje vietoje su „paparčio žiedo“ ieškojimo atributu ir laužų kūrenimu atrodytų labai logiškas ir istoriškai pagrįstas.

Yra dar viena detalė, kurią galime geriau suprasti pažvelgę į N. Ordos piešinį. Jame už *aukų akmens* čia pat yra kalvos – nupieštos net keturios. Kalvotą reljefą minėjo ir A. Burba (*Ten toliaus kalnelei*). Vadinasi, ta vieta daubos pakraštyje ganėtinai svarbi akustiniu požiūriu, mat šventvietė yra lyg didelio dubens dugne. Į tai atkreipė dėmesį jau V. Urbanavičius, kad ant kalnų esantiems žmogaus balsas, sklindantis iš pakalnės, galėjo girdėtis stipresnis, nes dėl aplinkos natūraliai susidarydavo garsiakalbio efektas¹⁰⁰. Dėl to šventvietė, regis, buvo patogi ir dainavimui, krykavimams, liaudies

⁹⁹ BALTAKIS, Jonas. Atgaivinta tradicija Jonines švęsti prie seniausio Lietuvoje Aukų akmens. *Mūsų Ignalina*, 2017, birželio 30 d., Nr. 48, p. 3–4.

¹⁰⁰ URBANA VIČIUS, Vytautas. Mitologinių akmenų tyrinėjimai 1970–1971 m., p. 83.

muzikinių instrumentų aidai skliti, kas turėjo masinti dar pagonių laikais rinktis į tą vietą vasaros saulėgrįžos šventei ir kitomis progomis.

Objekto viršuje, aukščiausioje „akmens“ vietoje, yra išlikusi 1,2 x 0,65 m dydžio įduba plokščiu dugnu, tad jos pakako užsilipti žmogui ar net dviem ir patogiai atsistojus užtraukti giesmę ar sakyti kalbą, kurią galėjo išgirsti daugiau aplinkinių, nei tai darytų ant žemės stovintis šnekorius ar giedorius. Apie dainavimą užsilipus ir ten atsistojus yra užrašyta iš žmonių pasakojimų¹⁰¹. Kaip matyti iš XX a. antroje pusėje darytų nuotraukų (jų galima rasti internete), fiziškai vienu metu yra įmanoma ant „akmens“ užsiropšti keliems žmonėms, nes jiems lipant yra kur užsilaikyti dėl nelygaus objekto paviršiaus, o viršuje galima atsistoti vienam šalia kito.

Ieškant panašių akustinių dalykų kitur, atkreiptinas dėmesys į įžymiojo Stounhendžo (*Stonehenge*) pietinėje Anglijoje tyrimus, kurių pirmieji rezultatai pristatyti 2012 m. Mįslingų akmeninių luitų vieta pasižymėjo ypatinga akustika, kurią galima lyginti su šiuolaikinių salių garso savybėmis¹⁰². Pavyzdžiui, nustatyta, kad žmogui stovint už akmens ir kalbant normaliu balso tonu, jį gali išgirsti žmonės, esantys visai kitur¹⁰³. 2013 m. tyrėjams gavus leidimą suduoti per akmenis, daužant kvarco plaktukais nustatyta, kad monolitai vibruoja skirtingai ir skleidė garsus. Kaip buvo skelbiama: „Ant kai kurių Stounhendžo akmenų paviršiaus pastebėta aiškių pėdsakų, bylojančių, kad į akmenis buvo mušama.“¹⁰⁴

¹⁰¹ VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Senosios Lietuvos šventvietės...*, p. 321.

¹⁰² PAPPAS, Stephanie. Stonehenge Inspired by Sound Illusion, Archaeologist Suggests. *Live Science*, February 16, 2016 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.livescience.com/18525-sound-illusion-stonehenge.html>>; PARRY, Winne. The Stones Speak: Stonehenge Had Lecture Hall Acoustics. *Live Science*, May 2, 2012 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.livescience.com/20044-stonehenge-acoustics.html>>; FAZENDA, Bruno and DRUMM, Ian. Recreating the sound of stonehenge. *Acta Acustica united with Acustica*, 2013, 99 (1), p. 110–117; FAZENDA, Bruno. The acoustics of Stonehenge. *Acoustics Bulletin*, 2013, 38 (1), p. 32–37.

¹⁰³ Mokslininkai: Stounhendžas išsiskiria savo akustika. *Technologijos.lt*, 2012-05-04 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/S-25835/straipsnis/Mokslininkai-Stounhendzas-issiskiria-savo-akustika>.

¹⁰⁴ Britų archeologai: Stounhendžas – milžiniškas žemės varpų instrumentas (Video) [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. *Technologijos.lt*, 2014-03-10. Prieiga per internetą: <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/S-39103/straipsnis/Britu-archeologai-Stounhendzas--milziniskas-zemes-varpu-instrumentas-Video>; MEYER, Robinson. Are Stonehenge's Boulders Actually Big Bells? *The Atlantic*, Mar 5, 2014 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theatlantic.com/technology/archive/2014/03/are-stonehenges-boulders-actually-big-bells/284239/>>.

Pastaruoju metu pasaulyje tiriamos ir kitų vietovių akustinės savybės, susiformavo net archeologiškai svarbių vietovių akustinių tyrimų kryptis, gavusi „archoakustikos“ pavadinimą (angl. *Archaeoacoustics*). Ar nereikėtų šiuo požiūriu patyrinėti ir *Antakmenės konglomerato*? Atkreiptinas dėmesys į akivaizdžiai matomas duobutes, kurios įžiūrėjimo ir nuotraukoje (3 pav.). Ar jos nėra atsiradusios senovėje daužant į „akmenį“ siekiant išgauti paslaptiškai jaučiamą vibraciją ir garsinius efektus, kurie galėjo būti naudojami apeigoms?

Atkreiptinas dėmesys ir į dar vieną su muzika ir garsų sklidimu susijusį dalyką. N. Orda pažymėjo, kad „iš smulkių akmenėlių sudarytas mūras“ yra R. L. Mikuličiaus laukuose. Jie buvo ariami ir naudojami ganykloms ne tik XIX a. pab., bet ir nacionalizuotose žemėse sovietmečiu, kai ten veikė kolūkis. Tai matosi iš 1961 m.¹⁰⁵ ir 1968 m.¹⁰⁶ darytų paskelbtų nuotraukų – už *aukuro* matyti plynas laukas. Dabar tie plotai apaugę medžiais, krūmais. Asmeniškai aplankęs šią vietovę 2017 m. lapkričio 6 d. pastebėjau, kad ta dauba plokščiu dugnu yra gana didelė, pailgos formos, išilgai nusidriekusi šimtus metrų. Dėl to kelčiau hipotezę, jog toje dauboje užsilipus ant *aukuro*, t. y. ant „akmens“, ir pučiant dūdą garsas galėjo skliti toli toli.

Dabar žiūrėkime: netoli yra Dūdų kaimas, pro kurį teka upelis Dūda. Lietuvių kalbininkas Aleksandras Vanagas spėjo, kad upėvardis gali būti kilęs iš grojimo įrankio dūda pavadinimo¹⁰⁷. Spėjimas logiškas, bet kaip jį paaiškinti? Ogi paprastai, – upelis tekėjo netoli pailgos daubos, kurios pakraštyje esantis *aukų akmuo* buvo natūrali pakyla pūsti piemenų dūda, dūdmaišį ar apeigines dūdas. O pati išilginė dauba reljefiškai atrodo kaip gamtos sukurtas didžiulis stadionas su šlaitais žiūrovams ar filharmonija po atviru dangumi. Dauba plokščiu dugnu buvo patogi žemės ūkio darbams ir ji sudarė palivarko dalį. Dūdų palivarko pavadinimas irgi siejamas su upeliu, tačiau upelio vardas gali būti paaiškinamas tuo, kad netoli jo yra vietovė, kur puikiai sklinda dūdos garsas. Toks išaiškinimas per „akmenį“ – *senybinį aukurą* ir jo aplinkos akustines savybes prasmingai sujungia abiejų kaimų pavadinimus: Dūdas ir Antakmenę (Untakminį).

¹⁰⁵ VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Senosios Lietuvos šventvietės...*, p. 320.

¹⁰⁶ VAITKEVIČIENĖ, Daiva; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Naujojo Daugėlišio padavimai, p. 189.

¹⁰⁷ VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius, 1981, p. 94.

3 pav. *Antakmenės konglomeratas*. Fotografiuota 2017 m. liepos 22 d. (autorius: Vilensija)¹⁰⁸.
Matomi papėdėje augantys paparčiai, laužavietės nuodėguliai.

Bet grįžkime prie vizualikos. Norint suvokti vaizdą, kurį natūroje galėjo matyti 1881 m. klierikas, N. Ordos piešinio litografijos atspaudas yra vertingas XIX a. 8-ojo dešimtmečio antros pusės vizualinis šaltinis, sukurtas keletą metų prieš tai, kai *aukurą* pamatė A. Burba. Jis eilėraštyje rašė: *Už kapu pakalnėj ir aukuras matos*. Šį objektą N. Ordos piešinio litografijoje iš tikrųjų matome pakalnėje, arba tiksliau pasakius, kalvos pašlaitėje (tiesa, tai kita kalva nei ta, kurioje išlikusios kapinės). Be to, N. Ordos piešinys galėjo būti daromas kitu metų laiku – pavasarį ar rudenį, nes žolė, kaip matyti, nėra labai sužėlusė. Be to, N. Ordos piešinio litografija vis dėlto yra ne nuotrauka, fiksuojanti fotografiškai tiksliai. Dėl vaizduojamo objekto tikslumo, proporcijų išlaikymo, būtų galima kiek suabejoti.

Aukų akmuo tiek E. Tiškevičiaus 1842 m. leidinyje, tiek vėlesniame N. Ordos albume lokalizuojamas pagal dvarą turintį artimiausią kaimą – Dūdas. Dūdų dvarelį savo eilėraštyje mini ir A. Burba, tačiau pamini ir visai netoli *aukuro* esančias kaimo kapines: *Kapai ant kalnelio gražei aptaisyti Untakminio kiemo*. Pagal šio kaimo sunormintą pavadinimą *Antakmenė* yra pagrįsti ir dabartiniai lietuvių kalboje įteisinti objekto pavadinimai:

¹⁰⁸ *Antakmenės konglomeratas*. Nuotrauka iš mediatekos Vikiteka (autorius: Vilensija, fotografuota 2017 m. liepos 22 d.) [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antakmen%C4%97s_konglomeratas.JPG>.

Antakmenės aukų akmuo, Antakmenės akmuo, Antakmenės konglomeratas. Šio kaimo pavadinimas išduoda jo ryšį su luitu, panašiu į riedulį, kuris vietiniams atrodė kaip ypatingas akmuo.

4 pav. Dekoratyvinis užrašas pakelės medinėje lentoje iki objekto likus apie 250 m kelio. Arūno Vyšniausko nuotrauka (2017 m. lapkričio 6 d.).

Jei dabar pagal sunormintą kalbą taisyklingai reikia sakyti „ant akmens“, tai anksčiau žmonės, ypač rytų aukštaičiai, tardavo „unt akmenio“ ar „unt akminio“. Rytų aukštaičio, kunigo jėzuito Konstantino Sirvydo (1579–1631) tekstuose „unt akmenio“ irgi randame¹⁰⁹. Lietuvių kalbos žodžio formos *akminio* (akmens), *wandinio* (vandens) ir panašios, randamos senuose šaltiniuose, yra gvildentos kalbotyros darbuose¹¹⁰. Dėl to A. Burbos parašymas eilėraštyje „Untakminio kiemo“ turbūt yra neatsitiktinis, bet paimtas iš gyvosios kalbos. Juo labiau, kad ir XX a. antroje pusėje tose apylinkėse tyrinėtojams renkant medžiagą dar buvo sakoma „un ta akmenia“¹¹¹. Kaip matome, kilmininko linksnyje netgi vartojama galūnė -a vietoj -o. O lenkams taip ar panašiai girdint vietinius kalbant, jau XIX a. pabaigoje atsirado netoliese esančio kaimo pavadinimo užrašymas vardininko linksniu *Un-*

¹⁰⁹ [SIRVYDAS, Konstantinas] Kastantins Szyrwids. *Punktay sakimu nu adwenta iki gawienes*. Vilnius, 1845, p. 46.

¹¹⁰ BEZZENBERGER, A. [Adalbert]. *Zur Textgeschichte des Elbinger Vokabulars. Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*. Herausgegeben von Dr. Ad. Bezzenberger und Dr. W. Prellwitz. Bd. 28. Göttingen, 1904, p. 159.

¹¹¹ VAITKEVIČIENĖ, Daiva; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Naujojo Daugėlišio padavimai, p. 190.

takmenia: „Untakmenia lub Zakamionka“¹¹². Tai reiškia, kad kaimas pagal lenkišką užrašymą vadinamas „Untakmenia arba Zakamionka“.

Pirmasis pavadinimas, mano supratimu, yra perimtas iš tarmiškos šnekos, žodžio kilmininko linksnį padarant vardininku. A. Burbos *Untakminio* yra pavartotas kilmininku, vardininkas iš tikrųjų turėtų skambėti kaip *Untakminis*. O antrasis pavadinimas *Zakamionka* yra sukurtas lenkų kalba, taip nurodant kaimo vietą „už akmenio“ (lenkiškai būtų *za kamniem*). Lenkiškas pavadinimas yra logiškas, lokalizuojant kaimo vietą kelyje. Mat už Dūdų kaimo, vykstant keliu toliau į Grybėnus ir Pagurbę, šone pravažiavus objektą, kurį liaudis, pasak dailininko N. Ordos vadino „aukų akmeniu“ (pranc. *pierre du sacrifice*, lenk. *kamien ofiarny*), įvažiuoji į kaimą, kurį patogu lenkiškai vadinti kaip esantį už (*za*) akmenio (*kamniem*).

Pagal dabartines ribas, nuo Vidiškių seniūnijos Dūdų kaimo pabaigos riboženklio vykstant keliu Grybėnų link, iki šoninio keliuko, vedančio prie *Antakmenės aukų akmens*, yra tik 1 km. Tuo šoniniu keliuku pasukus į miškelį už nepilno šimto metrų yra kapinės, o nuo jų kito pakraščio dar už šimto metrų – minėtas „akmuo“, 2016 m. papildomai įteisintas *Antakmenės konglomerato* pavadinimu. Veikiančios Antakmenės kaimo kapinės dabar priklauso Ignalinos rajono savivaldybės Kazitiškio seniūnijai, o žemiau esančios daubos pakraštys su *aukų akmeniu* kalvos pašlaitėje įeina į Ignalinos miškų urėdijos Daugėliškio girininkijos teritoriją. Anksčiau ta dauba priklausė Dūdų dvaro laukams.

Pasižiūrėkime į 1932 m. publikuotą Lenkijos Karinio geografinio instituto žemėlapi, tiksliau jo fragmentą, kuriame matomi pažymėti kaimai *Dudy* ir *Zakamionka* (4 pav.). Lenkiškai parašyti pavadinimai neturėtų stebinti, nes ši teritorija tuo metu (1923–1939 m.) buvo Lenkijos valstybės dalis. Nors žemėlapis parengtas 1931–1932 m., t. y. pusę amžiaus vėliau, nei A. Burba aplankė *senybinį aukurą*, tačiau kartografijoje dažnai išlieka senos ribos, mat sudarant naujus žemėlapius remiamasi ir senaisiais.

Minėtame žemėlapyje tarp *Dudy* ir *Zakamionka* į dešinę nuo kelio matyti mažas miškas. Būtent apie jį rašė A. Burba: *nedidis miszkelis*. Vis dėlto į pietus nuo jo teritorija pažymėta kaip susijusi su Dūdomis, nes skliaustuose užrašyta (*Dudy*). Žinoma, jog tokiu pavadinimu XIX a. buvo ir palivar-

¹¹² ANONIM. Obszar języka litewskiego..., p. 51.

kas, tai neturėtų stebinti. Šiek tiek žemiau į kairę esantis užrašas *Dudy* be skliaustų žymi pačią kaimo gyvenvietę. Tai, kad kaimų teritorijas skirdavo natūralūs gamtos objektai, nėra nieko keisto – taip buvo dažnai. O miškelis čia kaip tik galėjo būti tas aiškus gamtinis objektas, pagal kurį skirtos Dūdų palivarko žemės ir Antakmenės (žemėlapyje *Zakamionka*) kaimo teritorinės ribos.

5 pav. Lenkijos Karinio geografinio instituto 1932 m. žemėlapių fragmentas¹¹³.

Matyti, kad su Dūdomis susiję vietovardžiai (*Dudy*, *Bojary Dudzkie*) yra toje Dūdos upelio pusėje, kur išliko A. Burbos išaukštintas *senybinis aukuras*.

Dėl to peršasi išvada, kad A. Burbos poetiškai įamžintas *senybinis aukuras* priklausė Dūdų dvaro laukų teritorijai, naudojamai kaip žemės ūkio naudmenos, t. y. buvo prie ariamos žemės ir ganyklinių pievų. Juk poetas rašė apie savo lėkimą prie *aukuro*, paminėdamas ir dirvas, ir javus, ir pievas: *Per dirvas be kelio bėgu dvasę gaudams, / Su kojoms izz vietu akmenėlius raudams, / Neveizdžiu, kur javai, kur pievos, kalnelis, <...>*

E. Tiškevičius ir N. Orda savo veikaluose *aukų akmenį* lokalizavo nurodymais vietovę *DUDY* pagrįstai. F. Pokrovskio 1893 m. rusiškoje knygoje esantis teiginys, kad „pagoniškas altorius“ yra Zakamenkos kaimo vals-

¹¹³ *Polska mapa taktyczna Wojskowego Instytutu Geograficznego. PAS 27, ŚLUP 42, ŁYNGMIANY. Warszawa, 1932.*

tiečių žemėje¹¹⁴, buvo paskelbtas keliolika metų vėliau, nei toje vietovėje lankėsi N. Orda. Per keliolika metų žemės sklypų nuosavybės ribos galėjo ir pasikeisti. Be to, parašymas „kaimo valstiečių“ nėra konkretus žemės privatinės priklausomybės prasme, ir apskritai, kodėl čia rašoma daugiskaita? F. Pokrovskis pasirinko abstraktesnę „valstiečių“ sąvoką, matyt, neturėdamas pakankamai informacijos, kam konkrečiai priklauso tas laukas, kuriam stovi „pagoniškas“ altorius.

A. Burba žemės savininko neįvardijo, bet jo parašymas „Untakminio kaimo“ neprieštarautų *aukuro* priklausomybei Dūdų kaimo ir palivarko teritorijai, nes poetas turėjo omenyje šiuo atveju gretimo kaimo kapines, kurių pakraštys yra apie šimtą metrų nuo *aukuro*. Miškelyje esančios kapinės priklausė jau Antakmenės (*Untakminio*, anot A. Burbos) teritorijai, joje buvo laidojami to kaimo žmonės. A. Burba, nuo Vidiškių pusės pravažiavęs arkliau traukiamu vežimu Dūdų dvarelį, toliau prie *aukų akmenų* vyko keliu, kuris vedė taip, kad reikėjo pasiekti Antakmenės (*Untakminio*) kaimo teritorijos pakraštį, o nusileidus nuo kaimo kapinių pakalnėn vėl galėjai pakliūti į Dūdų teritoriją, tiksliau Dūdų palivarką, priklausiusį dvaro savininkui.

Pačios kapinės yra išlikusios iki dabar. Kai A. Burba jas pamatė, pastebėjo, kad kapai *puszims apkaiszyti*. Iš tikrųjų, 2017 m. lapkričio 6 d. aplankęs šias kapines, pamačiau, kad jos ribas žymi nemūryta sukrautų vienas ant kito akmenų nedidelė tvorelė, supanti kapinių teritoriją iš visų pusių. Suskaičiavau 13 pušų, augančių palei tą akmeninę tvorelę (1–2 m ar net mažesniu atstumu nutolusių nuo akmenų eilės). Be to, matėsi ir nupjautų pušų kelmų. Vadinas, *puszims apkaiszyti* kapai nebuvo A. Burbos poetinė vizija, o realiai pastebėtas kapinių vaizdo bruožas, išlikęs iki mūsų dienų.

Sudomino ir akmenys, kurių reikėjo tikrai nemažai, kad būtų galima jais apjuosti visą kapinių teritoriją. Ar nebuvo jie atnešti iš pagoniškus laikus menančios šventvietės, t. y. *aukuro* aplinkos? Juk yra žinoma, kad pagoniškas šventvietes supdavo sunešti akmenys, o aplink *Antakmenės aukų akmenų* dabar jų kaip ir nematyti. Nors N. Ordos piešinio litografijoje priekiniame plane dar matoma viena didokų akmenų eilė (2 pav.). Paaiškinti nesun-

¹¹⁴ «На земле крестьян д. **Закаменка** есть каменный (составленный из больших булыжников и мелких камешов) *столб*, вышиною в 1 саж. и около 3 саж. в окружности; – по преданию, это языческий алтарь». ПОКРОВСКИЙ, Ф. В. *Археологическая карта Виленской губернии*, р. 51.

ku tuo, kad tie akmenys krikščionių pastangomis nukeliavo į visai netoli esančias katalikų kapines nemūrytai tvorelei suręsti. Be to, akmenys vėliau galėjo būti išvežti pamatams mūryti ir pan. Kita vertus, ir pačios kapinės yra toje vietoje, kur nuo senovės galėjo būti laidojimų vieta, tik per šimtą metrų nutolusi nuo *senybinio aukuro*. Tai gal akmenys čia sunešti jau nuo senovės? O gal jie sukrauti ne taip seniai? Kyla ir daugiau klausimų. Pavyzdžiui, kodėl nesimato nė vieno antkapio, menančio 1881 metus, kai kapus pamatė klierikas A. Burba? Pagal gyvenimo datas mūriniuose antkapiuose randame XIX amžiuje gimusių, bet jie mirė ir laidoti jau XX amžiuje. Ar tai reiškia, kad *Kapai ant kalnelio gražei aptaisyti*, kuriuos matė A. Burba, buvo įpaminklinti tik mediniais kryžiais, kurie su visais užrašais laikui bėgant sunyko, nepalikdami pėdsakų?

6 pav. Antakmenės kapinių vaizdo fragmentas su metaliniu kryžiumi ir užrašyto kaimo pavadinimu sunorminta lietuvių kalba: „Martinkėnų šeima iš Antakmenės kaimo“. Matosi keliomis juostomis sudėtų nemūrytų akmenų tvorelė, šalia kurios auga pušis. Už tvorelės matomas keliukas į dešinę toliau virsta taku ir veda pakalnėn, kur stovi *senybinis aukuras*.

Arūno Vyšniausko nuotrauka (2017 m. lapkričio 6 d.).

Tikimės, kad šiame straipsnyje skelbiamas eiliuotas tekstas, pateikta informacija ir jos interpretacijos paskatins skaitytojus aplankyti ir savo akimis pamatyti *senybinį aukurą*, XIX amžiuje pastebėtą Lietuvos archeologijos pradininko Eustachijaus Tiškevičiaus, nupieštą iš natūros Lenkijos, Lietuvos ir Baltarusijos dailininko Napoleono Ordos ir išaukštintą Aleksandro Burbos lietuviškomis eilėmis.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Atsižvelgiant į enciklopediniuose ir sisteminančiuose analitiniuose tekstuose pateikiamus baladės apibrėžimus, Aleksandro Burbos eiliuotą kūrinį „Senybinis aukuras“, pagrįstą intriguojančiu pasakojimu apie paprastus ir nepaprastus įvykius, per kuriuos atsiskleidžia praeities paslaptingumas, dabarties tragizmas su optimistinės ateities viltimis, siūloma vadinti literatūrine balade arba tiesiog balade. Toliau ir bus vartojamas šis žanrinis pavadinimas, juo labiau kad 1893 m. rinkinyje *Lietuvizkos dainos iš visur surinktos* pats A. Burba, kaip vienas iš rinkinio sudarytojų, „Senybinį aukurą“ įtraukė į „ilgesnių dainų“ skyrių, kuriame, kaip skelbė skyriaus pavadinimo paantraštė, buvo ir baladės (*BALLADOS*).

Baladės žanras yra labai senas, amžiams slenkant jo sampratos keitėsi, o XX a. ir XXI a. pirmaisiais dešimtmečiais šis literatūrinis (poezijos) žanras pasauliniu mastu nemažai plėtotas dainuojamosios poezijos atstovų. Savo baladėmis išgarsėjęs amerikiečių dainų kūrėjas ir atlikėjas Bobas Dylanas (Bob Dylan) sulaukė netgi Nobelio literatūros premijos. 2016 m. ją gavo „už tai, kad sukūrė naujas poetines išraiškas didžiojoje amerikiečių dainuojamoje tradicijoje“. Dvidešimt ketverių metų amžiaus Bobo Dylano sukurta daina „Būti valkata“ (*Like a Rolling Stone*, pažodžiui išvertus „Kaip riedantis akmuo“) žurnalo „The Rolling Stones“ 2004 m. sudarytame geriausių visų laikų dainų 500-uke buvo pripažinta Nr. 1, o tas pats žurnalas 2015 m. paskelbtame visų laikų geriausių dainų kūrėjų 100-uke pirmuoju taip pat pripažino Bobą Dylaną. Šio autoriaus baladžių tekstuose išgirstame sueiliuotus visuomeninius, politinius, filosofinius komentarus, protestą, svajones ir t. t. XX a. antrajai pusei ir ankstyvajam XXI a. laikotarpiui pažinti ir suprasti tai yra vertybė *per se*. Reikėtų įdėmiau šiais aspektais žvelgti ir į lietuviškų baladžių ištakas, jų tekstų autorius, kaip XIX a. epochinius metraštininkus.

Dvidešimt šešerių metų amžiaus Aleksandro Burbos sukurtoje patriotinėje baladėje „Senybinis aukuras“ randame išaukštinamos Lietuvos gilios senovės, liūdnokos tuometinės dabarties (apie 1881 metus), protestavimo, raginimo veikti ir optimistinės ateities lydinį. Pasakotojo eilėmis pakiliu emocingu tonu išguldytas originalus naratyvas su jaustukais, išiktukais, dabartį priartinančiu dialogu, aktualijų paminėjimu, protestavimu prieš kalbos išsižadėjimą lenkų naudai ir t. t. traktuotinas kaip savitas literatū-

rinis paminklas, iš kurio galime spręsti apie poeto minčių erdvę įvairiais aspektais. Veiksmas vyksta pasakojant apie kelionę gamtinėje aplinkoje dviem etapais. Iš pradžių maršrutu Ignalina–Vidiškės, o po kiek laiko – iš Vidiškių nuvykstant prie paslaptingojo *senybinio aukuro*. Baladėje palai-koma kylanti įtampa, o eilėse susipina epiniai, draminiai ir lyriniai komponentai. Apeliuojama į prabočių dvasios atgaivinimą, o lietuviška dvasia (*dvasė Lietuvių*) atskleidžiama pasirėmus gilia senove, nevengiant susieti su krikščionyste dabartyje ir dieviška pagalba ateityje.

Baladės viltingoje pabaigoje apeliuodamas į Dievo pagalbą, A. Burba nenuvertino senojo pagoniško tikėjimo, pripažindamas jo ankstesnę dvasinę vertę ir gimtosios kalbos išlaikymo funkciją, o seniesiems dievams, konkrečiai mitiniam Perkūnui, įvardyti panaudojo pagarbą išreiškiantį „dievaičio“ deminutyvą. Čia poetas klierikas sekė lietuvių katalikų dvasininkų Motiejaus Valančiaus ir Antano Baranausko lietuviškoje literatūroje įteisintu Dievo ir dievaičio(-ių) istoriškai racionaliū santykiu, priimtiniu katalikams, neišsižadantiems savo religijos, bet kartu pagarbiai atsigrežiantiems į senąją protėvių tikėjimą kaip praeities etapą.

Nors A. Burbos kūrinys pirmą kartą buvo paskelbtas „Aušros“ kalendariuje, tačiau pagal parašymo metus jis yra svarbus „ikiaušrinio“ laikotarpio arba „priešaušrio“ atbundančios lietuviškos dvasios ženklas, leidžiantis geriau suprasti lietuvių tautos modernėjimą, įžiūrėti tuos ankstyvuosius želmenis, iš kurių augo ir stiprėjo lietuviškai kalbanti Lietuva su savo vaikais, laisvėjančiais nuo tamsos. Ne plačios slaviškus kraštus apimančios istorinės Lietuvos, o lietuviškai kalbančiosios Lietuvos dalies išsilaisvinimas yra A. Burbos baladės pagrindinė svajonė, kurią jis siekia įgyvendinti ir ragina kitus įsitraukti į šį procesą.

1881 m. parašytos baladės gale kreipiantis į brolius lietuvius išsakomas pageidavimas turėti sąjungininkus: *O bus padėjėjais gal kaimynai brolei* (1885 m. skelbtoje versijoje). Tai gali būti traktuojama kaip želmuo vėlesnėms A. Burbos jau detaliau reiškiamoms mintims, įskaitant jo 1889 m. poemą „Senkaus Jurgis“. Vokiečių lyginamosios kalbotyros mokslininkams dar XIX a. 4-ajame ir 5-ajame dešimtmečiuose moksliai pagrindus lietuvių, latvių ir išnykusios prūsų kalbos išskyrimą į vieną atskirą kalbinę grupę indoeuropeistikoje, tokia klasifikacija moksle įsitvirtino. A. Burba savo literatūriniuose kūriniuose XIX a. 9-ajame ir paskutiniame dešimtmetyje

latvius ir prūsus (tiksliau – Prūsijos lietuvius) ėmė traktuoti kaip lietuvių ir žemaičių giminaičius – vienos bendresnės šeimos narius – brolius / pusbrolius ir seseris. Dėl to Aleksandro Burbos 1889 m. poemoje „Senkaus Jurgis“ pasitaikantis terminas „Letų tauta“ (*Letu tauta*) nebuvo išlaužtas iš piršto, o galėjo remtis gilesne vokiečių mokslinės filologinės minties tradicija, kurią poetui geriau suprasti buvo galima bendraujant su kunigu Silvestru Gimžausku, skaitant jo tekstus, paskelbtus 1879 ir 1881 m. lietuviškose knygelėse, taip pat kitą dalykinę literatūrą.

Kai buvo kuriamas „Senybinis aukuras“, latvių tautinė padėtis Rusijos imperijos sudėtyje buvo daug geresnė nei lietuvių, todėl baladėje užaštrinant antilenkišką motyvą ir vengiant antirusiškos retorikos, matyt, tikėtasi carinio režimo varžtų susilpnėjimo lietuvių atžvilgiu, akcentuojant priešinimąsi lenkėjimo procesui. Tokių vilčių būta tarp lietuvių veikėjų, ypač dėl to, kad 1881 m. kovo mėnesį Rusijos caru tapo naujas dinastas – Aleksandras III. Naujamajam carui valdant, nuo XIX a. 9-ojo dešimtmečio vidurio sustiprinus rusifikacijos politiką Pabaltijo gubernijose, viltys lygiuotis į latvių teisinę padėtį darėsi abejotinos, nes ir latvių kalbos teises imta stipriai varžyti. A. Burbos kūryboje atitinkamai stiprėjo antirusiški akcentai, kurių atšvaitą pamatome ir 1893 m. Amerikoje paskelbtoje „Senybinio aukuro“ versijoje. Joje taip pat išnyksta „kaimynai broliai“, tačiau atsiranda „mažesnieji broliai“ (*broliams mažėsiams*), ką būtų galima suprasti kaip „pusbrolius latvius“, kuriuos randame kituose A. Burbos tekstuose.

Pagal paskelbimo metus (1885) A. Burbos baladė „Senybinis aukuras“ priklauso „aušrininkų“ literatūrai, o, skelbdamas autorizuotą naujai paredaguotą 1893 m. baladės versiją, A. Burba, aktyviai veikdamas Amerikoje, bendradarbiavo ir su Rytų Prūsijoje leidžiamu „Varpu“, kurio programa buvo platesnė ir universalesnė nei „Aušros“. Dėl to, paredaguodamas savo baladės eiles praėjus daugiau kaip 10 metų nuo jų sukūrimo, A. Burba atsižvelgė į naujas lietuvių tautinio sąjūdžio sąlygas. Vien redagavimo neužteko, leksikoje atsirado naujų terminų (pavyzdžiui, *tautystė*), o baladė buvo kiek papildyta ir jos apimtis padidėjo aštuoniomis eilutėmis. Skelbiant kūrinį 1893 m., baladės pabaiga išplėsta ir labiau politizuota, autorius formulo platesnius siekius, būdingus jau „varpininkų“ etapui.

Nagrinėjamos 1881 m. baladės tekste poetiškai išaukštinamas objektas yra išlikęs, todėl reikėtų labiau propaguoti tam skirtą A. Burbos kūrinį ir jo

poetiškai įprasmintą *senybinį aukurą* pažintinio turizmo ir kitais tikslais. Kad ir kaip mes įvardytume archeologinį paminklą ir geologinį gamtos paveldo objektą (vadinamąjį *Antakmenės akmenį*, *Antakmenės aukų akmenį* ar *Antakmenės konglomeratą*), įprasmingime jo įkvepiančią poetinę vertę ir literatūrinį pavadinimą. Šalia objekto galėtų būti įrengtas informacinis stendas, kuriame atsirastų vietos Aleksandro Burbos baladei „Senybinis aukuras“. Be to, galėtų būti sukurta interneto svetainė, objektui skirta dėmesio pažintinio turizmo programėlėse, patrauklia forma pateikiant informaciją apie šį paminklą ir vietovę.

Dėmesio verta būtų idėja atlikti šio *aukuro* (*aukų akmens*), taip pat jo aplinkos naujus tyrimus, pavyzdžiui, archeoakustinius. Turint omenyje, kad dauba, kurios pakraštyje yra *Antakmenės konglomeratas*, per pastaruosius keliasdešimt metų apaugo menkaverčiais medžiais ir krūmais, siūlyčiau svarstyti klausimą dėl jų išskirtimo. Taip būtų atstatoma senoji plyna daubos erdvė, menanti senojo palivarko laikus. Pati dauba nėra įtraukta į kultūros vertybių registrą. Ją būtų galima panaudoti kaip didelį lauką kultūrinio turizmo, masinių istorinių inscenizacijų, karinių-istorinių rekonstrukcijų ir kitiems poreikiams. Pavyzdžiui, sportiniams aikštynams: golfo, lietuviškos ripkos laukams įrengti ir t. t. 2017 m. Joninių šventimo tradicijos atgaivinimas prie *aukų akmens* tos erdvės dalyje yra tinkamas žingsnis šia linkme. Nelabai toli esantis geležinkelis su Lobinių stotele (Lobinių geležinkelio pusstotė) bei šalia vos už poros šimtų metrų nusidriekęs vieškelis sudaro gerą susisiekimo infrastruktūrą masiniams renginiams toje vietoje.

Istoriškai žiūrint, pirmasis mokslinėje literatūroje paminėjęs *aukų akmenį* E. Tiškevičius, jį susiejo su Dūdų vietoje, o pirmasis jį nupiešęs N. Orda pasielgė taip pat. Pagrindą tam sudarė Dūdų dvaro teritorinės valdos, kurių ribose, pačiame pakraštyje su Antakmenės (Untakminio) kaimo valdomis (miškeliu ir jo dalyje esančiomis kapinėmis), buvo akmenį primenantis objektas, dabar geologine prasme laikomas konglomeratu.

Aleksandras Burba baladės „Senybinis aukuras“ pavadinime vietovės neįrašė, matyt, norėdamas kitaip sudėlioti akcentus. Jo eilėraštyje yra ryški nacionalinė visus lietuvius telkianti emancipacijos (išsilaisvinimo) per kalbą idėja. Dėl to vietovės: Daugėlišio valsčiaus (seniūnijos – *starostwo* pagal senąjį lenkišką skirstymą) ar Vidiškių bažnytkaimio, Dūdų kaimo, Dūdų dvarelis ar gretimo Untakminio (dabar Antakmenės) kaimo, įrašymas pa-

vaadinime kažin ar galėjo tą idėją pastiprinti. O būdvardžio *senybinis* iškėlimas į titulinį rangą šiuo atveju reiškė ne *aukuro* reikšmės sumenkinimą (atseit pasenęs), o kaip tik jo tauraus dvasinio reikšmingumo sustiprinimą, praeityje išvelgiant lietuviškų galių šaltinį. Aleksandro Burbos „Senybinis aukuras“ tipologiškai galėtų būti laikomas nacionaline balade.

Literatūrinis objekto pavadinimas „Senybinis aukuras“ galėtų būti vartojamas kaip vietos dvasios, lotyniškojo *genius loci*, atributas, susiejamas tiek su dabartinėmis Dūdomis, tiek su Antakmene, tiek su Ignalinos rajonu apskritai. Pagrįstas istoriniu požiūriu literatūrinės kilmės pavadinimas galėtų papildyti dabartinius vartojamus pavadinimus: *Antakmenės konglomeratas*, *Antakmenės aukų akmuo*, *Antakmenės akmuo*.

A. Burbos nuopelnas yra Antakmenės kaimo ir Dūdų palivarko teritorijų paribyje buvusios pagonybės laikus menančios šventvietės įprasminimas modernaus lietuviško patriotizmo kontekste dar ikiaušriniu laikotarpiu. Savo apimtimi tai buvo didžiausias akmeniniam *aukurui* skirtas tekstas, be to – lietuviškas. A. Burba jo akmeniu nevadino, o įvardijo būtent kaip *aukurą*, eilėraštyje piršdamas mintį, kad tai pagonių sumūrytas sakralinis statinys. Tokios nuomonės laikėsi ir S. Gimžauskas, ką atspindi jo 1885 m. laiškas M. Davainiui-Silvestraičiui.

A. Burbos baladę reikėtų vertinti ne vien kaip įdomų grožinės literatūros (poezijos) kūrinį, bet ir kaip vertingą istorinį bei XIX a. kalbos šaltinį, atspindintį aprašomą metą, jo geografinę aplinką, tautinius santykius, kalbos padėtį, požiūrį į praeitį ir kai kuriuos kitus dalykus. Pamatome į gyvenimą įžengiančios pirmosios lietuvių posukiliminės kartos patriotinį mąstymą, kaip jis reikėsi jauno būsimojo dvasininko ir literato sąmonėje. Dėl to vertėtų šią baladę kaip šaltinį panaudoti tolesniems moksliniams tyrimams ir ją dar visapusiškiau nagrinėti.

XIX amžiaus poezijos kūrinį analizė gali būti naudinga ne tik filologams bei literatūrologams, bet ir istorikams, teisininkams ir politologams, nes lietuvių kalbos ujimo ir spaudos draudimo sąlygomis parašytos poetinės eilės tampa svarbiu šaltiniu praeities kartų mąstymui ir pasaulėžiūrai bei tuometei aplinkai pažinti. Jausmingai perteikti poetų liudijimai kūrinuose neretai turi tam tikrų dokumentinės ir (ar) egodokumentinės vertės elementų, kuriuos iširti ir atskleisti yra pretenzinga užduotis praeities tyrinėtojams.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. ANONIM. Obszar języka litewskiego w gub. Wilenskiej. Iš *Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne wydawane staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie*. T. III 1898, Dział II, p. 1–72.
2. *Antakmenės konglomeratas*. Nuotrauka iš mediatekos Vikiteka (autorius: Vilensija, fotografuota 2017 m. liepos 22 d.) [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antakmen%C4%97s_konglomeratas.JPG>.
3. *Antakmenės konglomeratas. Valstybės saugomas geologinis gamtos paveldo objektas* [lokalizacijos dokumentą 2016 02 04 pasirašė Aplinkos ministras Kęstutis Trečio-kas] [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vstt.lt/VI/files/File/Gamtos%20paveldo%20objektai/Antakmenes_konglomeratas.pdf>.
4. *Ballade* [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.literaturwelt.com/spezial/ballade.html>>.
5. *Baladė*. Iš *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 1. Vilnius: Mokslas, 1976, p. 578.
6. *Baladė*. Iš *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 1. Vilnius: Mintis, 1966, p. 148.
7. *Balladen.de* [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.balladen.de>>.
8. BALTAKIS, Jonas. Atgaivinta tradicija Jonines švęsti prie seniausio Lietuvoje Aukų akmens. *Mūsų Ignalina*, 2017, birželio 30 d., Nr. 48, p. 3–4.
9. [BALYS, Jonas]. Baladė. Iš *Lietuvių enciklopedijos*. T. 2. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1954, p. 69–71.
10. BALYS, Jonas. Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose. *Tautosakos darbai*, 1937, t. 3, p. 149–238.
11. BEZZENBERGER, A. [Adalbert]. Zur Textgeschichte des Elbinger Vokabulars. *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen* / Herausgegeben von Dr. Ad. Bezzenberger und Dr. W. Prellwitz. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1904, t. 28, p. 158–160.
12. BILKIS, Laimutis. Ignalinos miesto ir jo vardo raida bei kilmė. *Acta Linguistica Lithuanica*, 2016, t. LXXV, p. 274–293.
13. [BIRŽIŠKA, Vaclovas] Vc. B-ka. Burba, Aleksandras. Iš *Lietuviškoji enciklopedija*. T. 4 (1936), sk. 1118–1121.
14. Britų archeologai: Stounhendžas – milžiniškas žemės varpų instrumentas (Video). *Technologijos.lt*, 2014-03-10 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/S-39103/straipsnis/Britu-archeologai-Stounhendzas--milziniskas-zemes-varpu-instrumentas-Video>.
15. Burba, Aleksandras. Iš *Lietuvių enciklopedija*. T. 3. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1954, p. 359–360.
16. [BURBA, Aleksandras]. *Kun. A. Burbos Prozaiški raštai*. Tomas II. Shenandoah, Pa. 1900. V, 156 p.

17. [BURBA, Aleksandras] Lakunas. *Senkaus Jurgis*. Ragainė: spausta pas Kr. Voską, 1889. 41, [1] p.
18. [BURBA, Aleksandras] Pailius. Senybinis aukuras (altorius). *Lietuviszkas Auszros kalendorius ant metu* 1886. Tilžė: Kaszta ir spauda Mikszo Jurgio, 1885, p. 65–68.
19. BURBA, A. [Aleksandras]; SZLUPAS, J. [ŠLIŪPAS, Jonas]. *Bestiality of the Russian czardom toward Lithuania*. Baltimore, Md.: The Lithuanian Society of Sciences and Arts, 1891. 30 p.
20. BUTKUS, Alvydas. *Mūsų broliai latviai*. Vilnius: Mokslas, 1990. 175 p.
21. CICĖNAS, Jeronimas. Tarp Daugėliščio ir Chicagos. Kun. Juozo Panavo jubiliejus. *Draugas*, 1961, birželio 23 d., Nr. 146, p. 4.
22. ČIUČIURKIENĖ, Rita. [Skelbimas]. *Mūsų Ignalina*, 2017, birželio 16 d., Nr. 44, p. 3.
23. DAUJOTYTĖ, Viktorija. Kraštovaizdis ir vietos dvasia literatūros klasikoje. *Colloquia*, 2008, Nr. 21, p. 30–54.
24. [DUBAS, Vladas]. Baladė. Iš *Lietuviškoji enciklopedija*. T. 2. Kaunas: Spaudos fondas, 1934, p. 772–773.
25. *Dvidešimtmetinės „Auszros“ sukaktuvės (1883–1903): [straipsnių rinkinys / red. J. Bagdonas]*. Tilžė: [O. Mauderodės sp.], 1903. 62 p.
26. FAZENDA, Bruno. The acoustics of Stonehenge. *Acoustics Bulletin*, 2013, 38 (1), p. 32–37.
27. FAZENDA, Bruno and DRUMM, Ian. Recreating the sound of Stonehenge. *Acta Acustica united with Acustica*, 2013, 99 (1), p. 110–117.
28. *Ethnographische Karte von Europa*. Auf F.v. Stülpnagel's geogr. Zeichnung zusammengestellt von Heinrich Berghaus. Potsdam im März 1845; im Stich vollendet November 1846, von Mädell II in Weimar. Gotha, bei Justus Perthes. 1847.
29. [GIMŽAUSKAS, Silvestras]. *Ant Nauju metu Lietuvai dovaniale*. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1879. 28 p.
30. [GIMŽAUSKAS, Silvestras]. *Lietuvòs bicziūlis*. [Klaipėda?; Ragainė?], [1881]. 26 p.
31. GIMŽAUSKAS, Silvestras. *Lietuvos bicziulis*. Parengė, įvadą, komentarus ir žodynėlį parašė Paulius Subačius. Vilnius: Aidai, 1996. ISBN 9986-590-33-7.
32. Joninės prie Antakmenės aukų akmens. *Mūsų Ignalina*, 2017, birželio 23 d., Nr. 46, p. 1.
33. KABAŠINSKAITĖ, Birutė. Dar kartą apie lie. auka kilmę. *Baltistica*, 2016, t. 51(1), p. 61–79.
34. KALĘBA, Beata. *Rozdroże. Literatura polska w kręgu litewskiego odrodzenia narodowego*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, 2016. 296, [3]. ISBN 978-83-242-3038-9.
35. KIVERIK, Indrek. Die Deutschbalten und die jungen Nationalbewegungen in den Ostseeprovinzen des Russischen Reiches 1885–1914/17. Iš *Menschen in Bewegung: Migration und Deportation aus dem Baltikum zwischen 1850 und 1950* / (Nordost-Archiv, N. F. Bd. XIX/2010). Hrsg. von Detlef Henning. Lüneburg: Nordost-Institut, 2010, p. 13–38.

36. K. S. Aleksandras Burba. *Trimitas*, 1923, kovo 22 d., Nr. 132, p. 12–14.
37. Kunigas Silvestras Gimžauckas. *Žvaigždė*, 1911, balandžio 14 d., Nr. 15, p. 11–13.
38. *Lietuviszkos dainos isz visur surinktos* / [surinko Juozas Pauksztys ir Aleksandras Burba]. Plymouth, Pa: kasztu ir sp. J. Pauksczcio, 1893. 496 p.
39. *Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius* / [Sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Girdzijauskas]. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001. 901, [1] p. ISBN 9986-513-69-3.
40. *Lietuvos istorija* / Red. A. Šapoka. Kaunas: Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos leidinys, 1936. XVI, 688 p.
41. *Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 29 d. įsakymas Nr. IV-190 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių pripažinimo saugomomis“* [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.255363>>.
42. *Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registro objektas „Kalnas ir akmuo“ (unikalus objekto kodas 23160)* [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą prie kultūros vertybės aprašymo registre: <<https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/9870D9F9-1F1F-4181-BC0A-56AC217D5FA8>>.
43. *LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas lkz.lt* [Lietuvių kalbos instituto svetainė]. Prieiga per internetą: <<http://lkz.lt/>>.
44. *Lietuvos vietovardžių žodynas. T. I (A–B)* / [Laimutis Bilkis, Marija Razmukaitė, Vitalija Maciejauskienė]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009. CLXXXIII, 646, [1] p. ISBN 978-9955-704-70-644.
45. MEYER, Robinson. Are Stonehenge’s Boulders Actually Big Bells? *The Atlantic*, Mar 5, 2014 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theatlantic.com/technology/archive/2014/03/are-stonehenges-boulders-actually-big-bells/284239/>>.
46. MIEŽELAITIS, Eduardas. *Broliška poema*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954. 176 p.
47. MITAITĖ, Donata. Baladė. Iš *Literatūros enciklopedija mokyklai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 34.
48. Mokslininkai: Stounhendžas išsiskiria savo akustika. *Technologijos.lt*, 2012-05-04 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.technologijos.lt/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/S-25835/straipsnis/Mokslininkai:-Stounhendzas-issiskiria-savo-akustika>.
49. NESSELMANN, Georg Heinrich Ferdinand. *Die Sprache der alten Preussen, an ihren Ueberresten erläutert*. Berlin: G. Reimer, 1845. XXXVI, 158 p.
50. ORDA, Napoleon. *Album widoków historycznych Polski*. Seria 3. Warszawa: Gebethner i Wolff; Litografia Maxymiljana Fajansa, 1873–1883. [107] Dudy (Gubernia Wileńska).
51. PAPPAS, Stephanie. Stonehenge Inspired by Sound Illusion, Archaeologist Suggests. *Live Science*, February 16, 2016 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.livescience.com/18525-sound-illusion-stonehenge.html>>.

52. PARRY, Winne. The Stones Speak: Stonehenge Had Lecture Hall Acoustics. *Live Science*, May 2, 2012 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.livescience.com/20044-stonehenge-acoustics.html>>.
53. PIVORAS, Saulius. *Lietuvių ir latvių pilietinės savimonės raida: XVIII a. pabaiga–XIX a. pirmoji pusė: (lyginamasis aspektas)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2000. 149 [3] p. ISBN 9986-501-42-3.
54. *Polska mapa taktyczna Wojskowego Instytutu Geograficznego*. PAS 27, SŁUP 42, ŁYNGMIANY. Warszawa: Wojskowy Instytut Geograficzny, 1932.
55. RAKAUSKAS, Vytautas. Burba Aleksandras. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 3. Vilnius, 2003, p. 623.
56. RAZAUSKAS, Dainius. Auka ir aukuras. Žodžių kilmė bei semantinė motyvacija. *Acta Linguistica Lithuanica*, 2008, t. 58, p. 17–51.
57. SAUKA, Leonardas; ŽALYS, Aleksandras. Baladė. Iš *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 40–41.
58. [SIRVYDAS, Konstantinas] Kastantins Szyrwids. *Punktay sakimu nu adwenta iki gawienes / par kuniga Kastantina Szyrwida senowie iszduoti; o dabar darbu ir łobiu kuniga Leona Montwida, teologios magistra, Sedos klebona, isznauje iszspausti*. Vilnius [Wilnui: spaustuwe] Jozapa Zawadzki], 1845. IV, 252 p.
59. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* / wyd. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, J. Krzywickiego i W. Walewskiego. T. 2. Warszawa: nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1881, 943 p.
60. SUBAČIUS, Giedrius. Kelios istorinės pastabos apie žodį *auka*. *Baltistica*, 2007, t. 42 (1), p. 133–134.
61. SUBAČIUS, Paulius. Aleksandras Burba tautinio išsivadavimo kultūros kontekste. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 1996, t. 16, p. 182–195.
62. SUBAČIUS, Paulius. Tautinio išsivadavimo kultūros žmogus: įvadas. Iš GIM-ŽAUSKAS, Silvestras. *Lietuvos bicziulis*. Parengė, įvadą, komentarus ir žodynę parašė P. Subačius. Vilnius: Aidai, 1996, p. 9–46.
63. SUBAČIUS, Paulius. Įvadas. Iš Silvestras Gimžauskas. *Pamokslai*. Parengė Paulius Subačius ir Renata Taučiūtė. Vilnius, 2010, p. IX–XXI.
64. [ŠLIŪPAS, Jonas]. *Lietuviszkieje rasztai ir rasztininkai / raszliszka peržvałga parengta Lietuvos Mylėtojo*. [Baltimorė]: kaszta Baltimorės M.D.L.M. draugystės, 1890 (Tilžėje : [O. von Mauderodės sp.]). VI, 7–234 p.
65. TARASENKA, Petras. *Pėdos akmenyje (Lietuvos istoriniai akmenys)*. Vilnius: Vals-tybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958. 81 [2] p.
66. TYSZKIEWICZ, Eustachy. *Rzut oka na źródła archeologii krajowej, czyli opisanie niektórych zabytków starożytności odkrytych w zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego*. Wilno: Zawadzski, 1842. VIII, 56 p.
67. URBANAVIČIUS, Vytautas. Mitologinių akmenų tyrinėjimai 1970–1971 m. Iš *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais*: (medžiaga konferencijai, skirtai 1970 ir 1971 m. archeologinių ir etnografinių ekspedicijų re-

- zultatams apsvarstyti, Vilnius, 1972 m. gegužės 11–12 d.) / Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas; [atsakingi redaktoriai: Adolfas Tautavičius, Vitalis Morkūnas]. Vilnius, [Lietuvos TSR MA], 1972, p. 77–83.
68. VAITKEVIČIENĖ, Daiva; VAITKEVIČIUS, Vyktintas. Naujojo Daugėlišio padavimai. *Tautosakos darbai*, 1996, t. 5 (12), p. 169–210.
 69. VAITKEVIČIUS, Vyktintas. *Senosios Lietuvos šventvietės: Aukštaitija*. Vilnius: Die-medžio l-kla, 2006. 783, [1] p. ISBN 9986-23-132-9.
 70. VANAGAS, Aleksandras. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. Vilnius: Mokslas, 1981.
 71. *Varpas: įsteigtas 1889 metais: Dr. K. Griniaus jubilėjinis Nr. 1926 m.*: [straipsnių rinkinys]. Kaunas, 1926, (Kaunas: „Varpo“ b-vės sp.). 258, [1] p.
 72. *Varpas: Vinco Kudirkos jubilėjinis numeris: 1924 m. lapkritis*. Kaunas: [„Varpo“ bendrovė], 1924 (Kaunas: „Varpo“ sp.). 210, [1] p.
 73. VYŠNIAUSKAS, Arūnas. „Ignalyną“ lietuviškose eilėse paminėjo jau 1881 metais! *Mūsų Ignalina*, 2016, birželio 28 d., Nr. 49 (1135), p. 3.
 74. VYŠNIAUSKAS, Arūnas (moksl. red.); GAIDIS, Ryšard; ŠVEC, Luboš. „Lietuviai ir lenkai“ (1887). *Jono Šliūpo pozicija ir valstybingumo vizijos XIX a. pabaigoje*: mokslinių darbų rinkinys. (Lietuvos valstybingumo paveldas / redakcinė kolegija: Arvydas Anušauskas ... [et al.]; t. 4). Vilnius: Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla, 2016. 296 p. ISBN 978-609-459-626-1.
 75. ZAILSKAITĖ, Deimantė. Latvių kalba lietuviams yra perkandama [Deimantės Zailskaitės interviu su Egle Žilinskaite-Šinkūniene]. *VU naujienos*, 2013-08-12 [žiūrėta 2018 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/latviu-kalba-lietuviams-yra-perkandama/>>.
 76. ZINKEVIČIUS, Zigmas. Dėl lietuvių raštų kalbos kilmės. *Baltistica*, 1977, t. 13 (1), p. 237–244.
 77. ŽALYS, Aleksandras. Baladė: 2. Poezijos žanras. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, p. 473–474.
 78. ŽALYS, Aleksandras. *Lietuvių literatūrinė baladė*. Vilnius: Vaga, 1988. 228, [3] p.
 79. ŽALYS, Aleksandras. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. T. 1. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, p. 167–168.
 80. ПОКРОВСКИЙ, Ф. В. *Археологическая карта Виленской губернии*. Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1893. XVIII p. + 163 p.
 81. *Толковый словарь живаго великорускаго языка Владимира Даля*. С-Петербург; Москва: Тип. М. О. Вольфа. Т. 1 (1880). LXXXIV, 724 p.

IN SEARCH FOR THE SHOOTS OF MODERN LITHUANIA
IN THE 19TH CENTURY: ALEKSANDRAS BURBA'S
AN OLDEN ALTAR – PATRIOTIC VERSES FOR ONE'S
LITHUANIAN BROTHERS FROM 1881

ARŪNAS VYŠNIAUSKAS

SUMMARY

Published in the article as both a work of poetry and a historical source is the poem *Senybinis aukuras* (“An Olden Altar”), written in Lithuanian in 1881 by the then-26-years-old Aleksandras Burba, a cleric of the Vilnius priest seminary. The essence of its Lithuanian patriotism, grounded on the notion of the emancipation of a Lithuanian-speaking territory, is revealed. It is argued that this poem, first published in 1885, is important for historical recognition as a primary historical source. Attention is also paid to a revised version of the poem, published in 1893, which was slightly edited in accordance with the changed realities of that time. In terms of genre, the poetic work of A. Burba *Senybinis aukuras* may be considered a literary ballad, typologically attributed to the type of the national ballad. In this patriotic ballad, we find an alloy of an exalted Lithuanian antiquity, a somber-esque portrayal of that period (c. 1881), an incitement to act and an optimistic future. The original narrative laid out in an elevated and emotional tone, complete with interjections, exclamations, a dialogue reminiscent of the present, a mentioning of topical subjects, a depreciation of the disavowing of the language for the benefit of the Poles etc., should be treated as a peculiar literary monument from which we can judge about the poet's space of thoughts in terms of various aspects. The act proceeds by narrating a journey in a naturalistic setting in two stages. First through a route between Ignalina and Vidiškės; later, a departure from Vidiškės takes place toward the mysterious olden altar – a sacred place recalling the times of pagan worship. In the ballad, an ever-rising tension is maintained with the finalistic structure, and the verses see an entanglement of epic, dramatic and lyrical components. An appeal is made to the revival of the forebears' spirit; the Lithuanian spirit is revealed by relying on the ancient past, not unwilling to relate it with Christianity in the present and with godly assistance in the future. The „olden altar“, exalted in the verses of A. Burba, was located on the outskirts of the Dūdos folwark, near the cemetery of the Antakmenė village, and remains there to this day. It is a designated archeological monument and a state-protected geological heritage site. It is offered to promote it further for purposes both tourism-related and otherwise by linking it with the meanings of A. Burba's poetic creation, which are examined in this article through various aspects. The analysis of this particular as much as other poetic works of the 19th century can be beneficial not only to philologists and literary

theorists but to historians as well, as the verses written under the conditions of the hounding of the Lithuanian language and the prohibition of the press become an important source for recognizing the mindsets, worldviews and environments of the past generations. Witness accounts, conveyed alongside feelings and experiences by the poets in their works, often possess a certain worth as documentary / egodocumentary elements, the analysis and disclosure of which is a delicate task for the researchers of the past.

KEYWORDS: Burba, Aleksandras; Gimžauskas, Silvestras; stone; altar; conglomerate; Antakmenė; Dūdos; Vidiškės; Ignalina; Lithuania; Lithuanians; Latvians; Balts; ballad.